

Iracionālisma avoti

Cilvēki piedod tikai tiem, kuri ir kļūdījušies savās prognozēs.

Tiem, kuri nav kļūdījušies, cilvēki nekad nepiedod.

Udo Ulbergs

Cūkai visa pasaule ir viena liela cūka.

Tautas paruna

Но русская власть не может быть намного

умнее русского общества.

Глеб Павловский

XX gadsimta beigās Rietumu kultūrā radās jauna tendence un tāad arī jauna intelektuāli radošā tēma. Minētajā periodā pirmo reizi nākas sastapties ar tekstiem, kuru autori atklāti un nesaudzīgi runā par **cilvēku iracionālismu**. Turklāt cilvēku iracionālisms tiek saistīts ar morālo un intelektuālo degradāciju.

Cilvēku iracionālisms tiek konstatēts ne tikai ekonomikā un politikā, bet arī filosofijā un mākslā, *Public Relations* un reklāmā, kad, teiksim, teicami izpildīta darba reputācijas vietā ir stājusies mākslīgi organizēta šova reputācija, kā tas konstatējams t.s. teritoriālajā mārketingā, vēloties lēti izdzīvot uz citu (investoru, tūristu) rēķina, nevis godīgi un rūpīgi strādāt, lai ar darbu nopelnītu cieņu un apbrīnu. Reklāma šodien ne tik daudz aģitē pirkt attiecīgo precī kā rada jaunu patērēšanas vērtību – „iepakotus” pārdzīvojumus un izjūtas, kuras savukārt koncentrējas ap jēdzieniem „izbaudīt”, „ar baudu”. Humanitārās tehnoloģijas ir kļuvušas par nozari, kurā no zīmēm un metaforām rada jaunu simbolisko jēgu un vērtību. Tas saskan ar masu cilvēku „virtuālajām vajadzībām”, bez kurām daudzi cilvēki vairs neprot un negrib eksistēt iracionālā kapitālisma laikmetā. Citiem vārdiem sakot, no XX gadsimta beigām tiek runāts par tādām cilvēciskās darbības un uzvedības izpausmēm, kas liecina par veselā saprāta trūkumu un nepārprotamām muļķībām, kuras turklāt pavada morālais nihilisms – tikumības un morāles elementāru normu ignorēšana.

Norberts Vīners savā slavenajā grāmatā „Kibernētika” raksta, ka biznesmenis ir pakļauts alkātībai, monopolstāvokļa izcīnīšanas velmei un stingri racionālus spēles noteikumus biznesā nav ko gaidīt īpaši, ja „spēlētāji” ir vairāki darboņi. Biznesmeņi var nodibināt koalīcijas, taču tās ātri sabrūk nodevības un krāpšanās rezultātā. Tamlīdzīga atmosfēra biznesā sasaucās ar tādu pašu morālo noskaņojumu politikā, diplomātijā, militārajā sfērā. Darījumu dzīvē mēdz būt kāpumi un atslābumi, diktatūras un revolūcijas, kā arī kari.

Izcilā kibernetika pārliecībā tur, kur ir krāpnieki, ir arī muļķi, kuru rīcību var precīzi prognozēt. Muļķus var apmānīt un viņiem likt pirkt preces, balsot par kādu kandidātu, dot lasīt ilustrētas avīzes ar reliģijas, pornogrāfijas un pseidozinātnes mistrojumu utt. Muļķis ir vienkāršs cilvēks N.Vīnera terminoloģijā. Viņu var krāpt ar sabiedriskās domas aptaujām, jo vienmēr atradīsies statistiķi,

ekonomisti, sociologi, kuri būs ar mieru pārdot savus pakalpojumus manipulētājiem.

Nākas piebilst, ka „Kibernētika” tika sarakstīta XX gs. vidū, un 1948.g. izdotās grāmatas autors centās izprast un raksturot komunikācijas lomu sava laika sabiedrībā. Viņu pirmkārt un galvenokārt interesēja, kā ar racionāliem līdzekļiem pārvaldīt sabiedrības dzīvi. Viņš piederēja tai paaudzei, kura bija pārliecināta, ka progresa pamatā ir cilvēku racionālā rīcība. Norberta Vīnera laikā t.s. vērtīgā racionalitāte nebija izteikti nomainīta ar t.s. instrumentālo racionalitāti, kad priekšplānā ir birokrātiski tehnicistisks process. Viņa ieskatā komunikācijas līdzekļiem ir divas funkcijas. Pirmā funkcija ir uzdevums informēt. Otrā funkcija – garīgi ietekmēt. Kā zināms, otrā funkcija šodienas apsteigusi pirmo funkciju. Komunikācijas līdzekļi kalpo varai un bagātībai, un pamatā atspoguļo minēto abu spēku intereses. Norberta Vīnera dzīves laikā komunikatīvā situācija bija savādāka nekā XXI gs. sākumā. Pie tam instrumentālā racionalitāte pašlaik arī ir ieguvusi iracionālu iedabu. Par to uzskatāmi liecina manipulāciju pašmērķīgums un manipulēšanas fetišisms, kad pati manipulācija šķiet svarīgāka par tās efektīvu atbalsošanos cilvēku apziņā.

Tekstos par jauno intelektuāli radošo tēmu galvenokārt ir dzēlīgi raksturotas cilvēku iracionālisma izpausmes. Mazāk tiek runāts par **iracionālisma avotiem**. Tātad – mazāk tiek runāts par galveno, jo galveno Rietumu cilvēki ir iemanījušies apiet ar līkumu. Ne velti Rietumu cilvēki Juvenālu citē tikai daļēji. Citē vārdus „Veselā miesā ir vesels gars”; necitē teikuma otro daļu: „bet gars ir vesels tam, kurš lūdz Dievu”. Rietumu cilvēki Dievu vairs nelūdz, un viņi pat lepojas ar savu novēršanos no Dieva. Taču acīmredzot viņi instinktīvi apzinās Juvenāla aforisma dziļo jēgu un tāpēc noklusē galveno.

Galveno viņi noklusē arī tāpēc, ka Bībelē tiek nepārprotami norādīts par prāta un saprātīguma nepieciešamību cilvēka dzīvē. Apustulis Pāvels, Solomons aicina cilvēkus būt saprātīgiem, nezaudēt prātu, stiprināt prātu, rīkoties vienmēr gudri un ar prātu. No Bībeles personāža tamlīdzīga satura citātiem var sastādīt plašu antoloģiju. Tāda paša apjoma antoloģiju var sastādīt no bībeliskajiem fragmentiem par to, kas gaida nesaprātīgus un iracionālus cilvēkus.

Izskaidrojot iracionālisma izpausmes, visbiežāk atsaucās tikai uz dažām jau agrāk novērotām likumsakarībām. Tā, piemēram, tiek atgādināta sekojošā likumsakarība: jo augstāks ir zinātniski tehniskais progress, jo cilvēks kļūst slinkāks. Savukārt, raksturojot bezprātu mūsdienu politikā, ne reti atgādina Vinstona Čērčila un de Gola viedokli. Čērčils teica, ka ir valsts darbinieki, kuri domā par valsts nākotni, un ir politiķi, kuri domā tikai par vēlēšanām. De Gols mēdza norādīt, ka politika ir pārāk gudra lieta, lai to uzticētu politiķiem. Pasaules ekonomiskās krīzes laikā bieži atcerējās M.Tečeres vārdus 1981.gadā intervijā laikrakstam „Sandy Times” par to, ka politikā ekonomika ir tikai metode, jo politikas galvenais mērķis ir izmainīt cilvēku dvēseli.

Jaunā tendence nav zināms turpinājums Rietumu kultūrā populārajai filosofiski antropoloģiskajai problemātikai (piem., antropocentrisma tematikai), kurā dominē apziņas un gara fenomenoloģija, un domāšana ir garīgi augstākais cilvēkā. Cilvēka garīgās konstitūcijas analīzē faktiski tiekamies ar radikāli jaunu **intelektuālo pozīciju**, kad tiek apšaubītas domāšanas spējas mūsdienu cilvēkā un cilvēka prāta potenciāls vispār. Nils Bors uzskatīja, ka cilvēks no citām dzīvām radībām atšķiras ne tikai ar saprātu, bet arī ar to, ka var analizēt un diskutēt par savu saprātu. Radikāli jaunā intelektuālā

pozīcija nav intelektuālā provokācija, un liecina par slavenā fiziķa vārdu aktualitāti. Cita lieta, cik tas ir aktuāli šodienas cilvēkam un vai šodienas cilvēks savā intelektuālajā pašapmierinātībā grib kaut ko klausīties par sevi un dzirdēt par savu jaunā tipa ģenialitāti - iracionālismu. Bairons rakstīja, ka velns saka patiesību daudz biežāk kā tas tiek domāts, taču velnam ir aprobežota auditorija. Rietumu cilvēkiem Bairaona vārdi noteikti nepatīk. Šo rindu autora aizvadīto divdesmit gadu darba pieredze liecina, ka Rietumu cilvēki, nonākot atpalikušajā Austrumeiropā, tūlīt sevi uzskata par gaišrēģiem, visziņiem, orākuliem un viņu intelektuālā pašapmierinātība nepazīst robežas.

Cilvēka mazvērtība un pat nāve, par ko plaši rakstīja XX gadsimtā, tika apspriesta jau agrāk. Jau iepriekšējos gadsimtos radās koncepcijas par cilvēka sekundāro lomu un iespējām uz Zemes. Čārls Darvins secināja, ka cilvēku nevar uzskatīt par Visuma centru. Cilvēks ir tikai viens ķēdes posms bioloģisko sugu evolūcijā. Fjodors Dostojevskis akcentēja, ka prozā svarīgākais ir nevis autors un viņa vērtējums, bet gan daiļdarba tēli. Zigmunds Freids mācīja, ka cilvēka psihi centrā nav apziņa un individuālais „Es”, bet gan bezapziņa. Osvalds Špenglers centās uzsvērt, ka Eiropa un tātad arī eiropēiskais cilvēks ar savu garīgo bagāžu ir tikai viens fragments cilvēces kultūru un civilizāciju vēsturiskajā virzībā. Eiropa nav pasaules vēstures centrs, un Eiropa neapliecina pasaules pastāvēšanas galveno jēgu. Fridrihs Nīče rakstīja, ka morāle nav cilvēka unikāla īpašība, bet ir tikai viens no veidiem kā piemēroties pasaulei. Kārlis Marks cilvēku atzina par ražošanas attiecību produktu, bet nevis noteiktu vērtību pašu par sevi. Apgaismības laikmetā ticēja cilvēka racionalismam un paļāvās uz racionālismu kā cilvēka apgaismošanas galveno līdzekli. Kloda Levi-Strosa antropoloģijā racionālismam tiek piešķirta sociālā funkcija, kā rezultātā nevis cilvēks ir sociālās dzīves centrs, bet gan anonīmas struktūras – valoda, domāšana – ir sociālās dzīves centrs.

Minētā radikāli jaunā intelektuālā pozīcija faktiski nav turpinājums arī tai labi pazīstamajai un savā idejiskajā nostādnē samērā vienveidīgajai konceptuālajai strāvai Rietumu intelektuāļu aprindās, kura ir pievērsta kultūras bojāejas argumentācijai. Rietumu kultūras pesimistiskās interpretācijas tradīcija sākās jau pirms O.Špenglera grandiozā darba XX gs. sākumā. No grāmatām par Rietumu kultūras bojāeju un pagrimumu var izveidot plašu bibliotēku. Tās krājums grāmatplauktos noslēdzās ar XX gs. beigās publicēto F.Fukujamas bestselleru.

Frensis Fukujama ideju par vēstures beigām aizguva no Aleksandra Koževa. Diemžēl tikai aizguva, A.Koževa atziņas neizprotot pilnā mērā. Aleksandrs Koževs rakstīja nevis par vēstures beigām, bet gan cilvēka beigām. Aleksandrs Koževs apsteidza ne tikai F.Dostojevski un F.Nīči; viņš teica, ka ne tikai Dievs ir miris, bet arī cilvēks ir miris.

A.Koževs cilvēciskumu identificē ar negatīvismu un neapmierinātību. Viņaprāt pastāv divs veida negatīvisms: pirmkārt, cilvēka-verga negatīvisms, noliedzot dabas klātbūtni savā darbā; otrkārt, cilvēka-kunga negatīvisms, noliedzot nāves bailes ienaidnieka priekšā kara laikā. Cilvēks-vergs sevi pretstata ārējai pasaulei. Cilvēks-kungs sevi pretstata pašsaglabāšanās instinktam un savai iekšējai dabai.

Darbs un karš ir divi galvenie nepieciešamie stāvokļi cilvēciskajai esamībai. Reizē ar šo stāvokļu izbeigšanos beidzās vēsture. Cilvēces vēstures laikā cilvēks-vergs iegūst sev līdzīgu radījumu vispārējo atzinību, bet cilvēkam-kungam nav kam sevi pretstatīt, jo viņam nav ārējo ienaidnieku.

Cilvēks-kungs tāpēc kļūst apātisks un zaudē savu kreativitāti un enerģiskumu. Cilvēka-kunga dzīvē sākās vispārējās pārticības, pašapmierinātības un garlaicības laikmets. Aleksandrs Koževs šo situāciju filosofiski vispārina. Viņš ir pārliecināts, ka minētajā situācijā cilvēka dzīvi vairs nevada velmes un velmju prestižs, kas stimulē viņa esamības jēgu. Reizē ar velmju nāvi mirst arī pats cilvēks. Ja vairs nav nepieciešams riskēt ar dzīvību un strādāt vaiga sviedros, tad cilvēks nonāk dzīvnieka stāvoklī. Pēc velmju nāves pāri paliek tikai cilvēkveidīgi dzīvi ķermeņi, kuri ir bez gara un radošā spēka. Kopā ar cilvēku mirst radoši diferencēta valsts, māksla, filosofija. Diferencētas cilvēku-vergu un cilvēku-kungu valsts vietā stājas homogēna savā apātiskumā vienlīdzīgu cilvēku valsts, kurā starp garīgi un radoši atrofētajām būtnēm nav vietas personībām un kurā arī praktiski ir ļoti maz izcilu personību /1/.

Mūsdienās ir modīgi cilvēka garīgā stāvokļa kritikā atsaukties uz informācijas totāli negatīvo lomu. Informācijas apjoms ir grandiozi pieaudzis, un tas varot nomācoši ietekmēt cilvēku. Turklāt aktuāla ir likumsakarība: jo vairāk pieaug informācija, jo lielāka ir nenoteiktība – entropija. Sakarā ar Interneta straujo attīstību var konstatēt: jo Internetā ir vairāk informācijas, jo vairāk tajā ir haosa, informatīvo atkritumu un mēslu plūdu.

Tāču nedrīkstam aizmirst, ka entropija ir atkarīga no redzespunkta. Ja mēs sistēmā negribam vai nespējam saskatīt struktūru, tad mēs tūlīt vainojam entropiju. Entropija nav objektīvs stāvoklis, bet gan novērotāja viedoklis par sistēmas stāvokli. Tātad sistēmas izpratne ir atkarīga no spējas izprast pilnā mērā jeb nepilnīgi attiecīgo sistēmu un tās struktūru. Pati sistēma rada informāciju, izmainot skatījuma leņķi uz šo informāciju.

Šodien ir izplatīts viedoklis par „klipveida” domāšanu, kas īpaši ir raksturīga jauniešiem. Viņu smadzenēs ir visdažādākā informācija bez iekšējās sasaistes, un tas nosaka viņu attieksmi pret pasauli, kura viņu apziņā eksistē kā „klipveida” mozaika bez dažādu parādību sistēmiskās vienotības.

Tagad jau ir labi izprasta Interneta atsevišķu „žanru” loma iracionālisma sērgas nostiprināšanā. Tā, piemēram, Lielbritānijas zinātnieki no Stērlinga universitātes veica pētījumu par sociālo tīklu ietekmi uz cilvēku domāšanas spējām. Pētījumā tika novērota 11-14 gadus vecu jauniešu grupa. Zinātnieki secināja, ka „Twitter” un „Youtube” notrulina jauniešus, bet „Facebook” attīsta atmiņu.

Tā, piemēram, „Twitter” cilvēki saskaras ar bezgalīgu informācijas plūsmu, kas saskaldīta lakoniskās frāzēs. Cilvēkam tāpēc nenākas nodarbināt savas smadzenes, lai apstrādātu informāciju, un cilvēks pret informāciju sāk izturēties neuzmanīgi /2/.

Šodien domājošu cilvēku aprindās valda vienprātīga atziņa, ka „Twitter” ir muļķību un banalitātes iemiesojums. Diemžēl „Twitter” popularitāte liecina par iracionālisma sērgas progresēšanu. Turklāt Interneta autoritāti sāk ietekmēt mitoloģiski manipulēti reitingi tāpat kā tie ietekmē preču pieprasījumu. Vēl nesen Internetā populārākais „žanrs” bija blogi. Acīmredzot masu popularitātes reitingā „Twitter” drīz nomainīs kaut kāds cits „uzpiarēts” elektroniskās komunikācijas veidojums.

Protams, tas ir labi zināms, ka kultūra un tās autori vienmēr cenšas savu nelaimju izskaidrojumu meklēt ārpusē, taču vaina ir pašā kultūras sistēmā. Jo kultūras sistēma ir mazāk spējīga absorbēt

savus defektus un tos pārvarēt, jo ārējā pasaule tai liekas naidīgāka. Kultūras sistēma veido mitoloģiskās konstrukcijas par savu ārējo vidi, un viena no šī repertuāra mitoloģiskajām konstrukcijām noteikti ir veltīta „informācijas bumam”. Cilvēks, kuram „uzbrūk” informācija, aizsargājas fizioloģiski: prāts izvairās no nopietnas tematikas, prāts kļūst truls, boikotē lieko informāciju, nogurst no attēla aplūkošanas pēc 30 sekundēm, spēj izlasīt tikai divus trīs teikumus, taču saglabā agresivitāti „informācijas buma” apsūkāšanā.

Sociālā paranoja ir pašas sistēmas slimības rezultāts. Ārējās pasaules tēls (šajā gadījumā „informācijas bums”) ir vajadzīgs, un tas vienmēr pastāv, jo ārējā pasaule ir avots savas sistēmas inovatīvā potenciāla palielināšanai. Saskaroties ar ārējo pasauli, mēs redzam, kas mums ir konstruktīvs jāizdara savā sistēmā.

Par to, ka ar mūsdienu cilvēku visdziļākajā būtībā kaut kas nav kārtībā, planetārā mērogā pirmie sāka satraukti runāt garīdznieki XX gs. beigās. Viņi pievērsās cilvēces - „sociālā kosmosa” - analīzei globalizācijas apstākļos, kad dažādu kultūru un civilizāciju kontaktu rezultātā „pasaules ētosā” sāk formēties negatīvi vienveidīgas un kopīgas iezīmes.

Makroētiskajā kustībā jau XX gs. nogalē kopā ar garīdzniekiem aktīvi iesaistījās arī radošās inteliģences pārstāvji, zinātnieki, sabiedriskie darbinieki, filosofi. Viņi apsprieda un publicēja dažādus projektus par mūsdienu reliģisko mācību un filosofisko sistēmu attieksmi pret kultūras normām un vērtībām, bet galvenais – pievērsa pasaules sabiedrības uzmanību izteikti negatīvajām parādībām „pasaules ētosā”.

Čikāgā 1993.gadā sapulcējās pasaules reliģiju otrais parlaments. Tajā tika pieņemta „Globālās ētikas” deklarācija /3/. Dokumentā ir konstatēta „fundamentāla krīze pasaules ekonomikā, ekoloģijā, politikā”. Krīze iestājusies tāpēc, ka „visur nākas žēloties par globālas izpratnes trūkumu, neatrisinātu problēmu koncentrēšanos šausmīgos apjomos, politisko paralīzi, vāju politisko vadību, kura neizceļas ar saprātīgumu un tālredzību”. Tātad deklarācijas autori par fundamentālās krīzes galveno iemeslu atzīst, tā teikt, **cilvēcisko faktoru** – valstsvīru nolaidīgo attieksmi pret saviem pienākumiem, nekompetenci, nesaprātīgumu u.tml.

2006.gada aprīlī mitropolīts Kirils savā runā „Cilvēku tiesības un morālā atbildība” (runu publicēja Internetā) X Vispasaules krievu tautas sapulcē pievērsa uzmanību cilvēku tiesību koncepcijas izkropļojumiem. Tie konstatējami aizvadītajos gados, kad cilvēku tiesību koncepcija apaug ar meliem, nepatiesību, dubultiem standartiem, nacionālo un reliģisko vērtību noniecināšanu. Cilvēku tiesību un brīvību kompleksā pakāpeniski tiek integrētas idejas, kuras ir pretrunā ne tikai ar kristiānismu, bet vispār ar tradicionālajiem priekšstatiem par cilvēku. Tiek grauta cilvēku tiesību koncepcijas pamatbūtība – cilvēka pašcieņa. Kā labi zināms, cilvēka pašcieņa ir galvenais motīvs un mērķis tiesībām un brīvībām.

Mitropolīta ieskatā cilvēku tiesību koncepcijas izkropļojumi notiek vairāku iemeslu dēļ. Viens no iemesliem ir nesaprātīga un nepārdomāta cilvēku tiesību interpretācija, ko pat pieļauj pasaules mēroga birokrāti starptautiskajās organizācijās (piem., *UNESCO*). Viņi sagatavo un publicē dokumentus, kuros cilvēku tiesības tiek demagoģiski pasludinātas par galveno un sabiedrības intereses atstātas otrajā vietā. Tādējādi cilvēku tiesības prevalē, salīdzinot ar sabiedrības interesēm.

Tamlīdzīgi nepārdomāti formulējumi stimulē atsevišķu indivīdu egoismu un visatļautību, bet nepatīkamākais – vairo galējā individuālisma aprobežotās noslieksmes mūsdienu cilvēkos.

2006.gada 13.jūlijā Internetā tika publicēts mitropolīta Kirila viedoklis par mūsdienu postmodernistiskajā sabiedrībā izplatīto nevērīgo un pat naidīgo attieksmi pret objektīvo īstenību. Mitropolīta Kirila ieskatā tā ir dziļa un bīstama maldība. Ja tiek atzīts, ka nepastāv objektīvā īstenība, objektīvā patiesība un tajā skaitā morālā patiesība, tad viss kļūst subjektīvs un viss ir atļauts. Lēmumu par visu savā dzīvē pieņem pats cilvēks. Mitropolīts Kirils pret to neiebilst. Pats cilvēks izšķiras, kas ir labs un kas ir slikts. Taču, pieņemot lēmumu, cilvēkam ir jāvadās no noteiktiem kritērijiem. Pirmkārt un galvenokārt kritērijs ir objektīvā morālā norma sabiedrībā.

Pēterburgas zinātnieks Leonīds Zalcmanis rakstā „Ceļā uz tikumisku civilizāciju” izsakās par netikumības un citu mūsdienu negatīvo parādību sociālo pasūtījumu /4/. Atceroties militārajam bruņojumam iztērētās milzīgās summas, narkotiku tirdzniecības grandiozo vērienu, patērēšanas ārpriekšu, tā vien gribas domāt, ka uz mūsu planētas tas viss kādam ir izdevīgi un notiek šo cilvēku slepenā vadībā. Sociālā pasūtījuma autori var būt sabiedrības vadošā slāņa pārstāvji, kurus var uzskatīt par cilvēces ienaidniekiem.

Teologi, zinātnieki, filosofi šodien norāda, ka reliģiskās morālās normas tika izstrādātas, balstoties uz veselo saprātu. Bet tas nozīmē, ka arī normu realizācijā cilvēkiem ir jābalstās uz veselo saprātu. Cilvēkiem ir jāzina savu vajadzību un prasību mērs. Cilvēkiem ir jāprot ar prātu ierobežot viņiem dotās brīvības, lai garantētu dzīves harmoniju, dzīvojot kopā ar citiem savas sugas pārstāvjiem. Nesaprātīga brīvības izpratne agri vai vēlu izraisīs konfliktus – morālo normu pārkāpumus.

Saprātīgumam un veselajam saprātam milzīga nozīme ir tāpēc, ka cilvēku savstarpējā naidīguma psihogēnie faktori ir tāds spēks, kuru mēs nespējam pārvarēt un novērst tāpat kā mēs nespējam pārvarēt un novērst zemestrīci, vulkāna izvirdumu, orkānu. Pols Rikers rakstīja, ka cilvēks morālajā pasaulē ieiet ar bailēm, bet nevis ar mīlestību. Tātad morāles normu ievērošanu var stimulēt bailes no soda, bet nevis skološana mīlēt un izpildīt morāles normas. Labi ir zināms, ka nopietnu cilvēku sabiedrībā nav pieņemts apspriest morāles jautājumus. Morāles „teorija” ir plebeju sfēra un stihija. Romieši morāli pārvērtā par politiku. T.s. etnogrāfiskajām tautām morāle asociējās ar folkloras saturu. Tikai vāciešiem ētika ir filosofijas virziens.

Pēc II Pasaules kara šausmām kļuva pilnīgi skaidrs, ka reliģisko līderu Kristus, Budas, Moiseja sludinātais nav kļuvis par cilvēku attiecību normu. Cilvēki nav kļuvuši labāki. Viņu savstarpējā atsvešinātībā ir vēl lielāka plaša nekā, teiksim, eksistenciālisma filosofijas popularitātes periodā XX gs. vidū. Šodien uz cilvēku morālo komunikāciju atsaucās ne tikai atsvešinātība, bet arī manipulēšana ar apziņu, polittehnoloģijas, reklāma, *Public Relations* tehnoloģijas, globalizācijas un neoliberalisma ideoloģiskās viltības, kas iedzen totālā nabadzībā planētas iedzīvotāju milzīgu masu. Faktiski cilvēces morālajā komunikācijā šodien viena no galvenajām problēmām ir saistīta ar cilvēces līderiem – augsti attīstītām valstīm. Nākas jautāt, vai valstis-līderes rīkojas apzināti un tāpēc cilvēcei nākas izraudzīties jaunus līderus jeb valstu-līderu darbība ir neapzināta un tāpēc ir nepieciešams iekļauties pašā procesā – pārkārtot pasaules attīstību strukturāli.

Kā zināms, tagad pasaulei ir radies jauns līderis, kas sevi pats „piārē” par pasaules līderi. Tā ir

Ķīna. Ķīnieši atklāti saka, ka Ķīnas kultūrai ir jāklūst vadošajai kultūrai uz mūsu planētas. Ķīnas kultūras un ķīniešu mentalitātes lielisks pazinējs Vladimirs Maļavins 2010.gada 6.maijā Internetā publicēja rakstu „Dao ar kompjuteru”.

Raksts ir veltīts pasaules izstādei Šanhajā „Ekspo-2010”. Autors cenšas prognozēt Ķīnas stāvokli pēc tam, kad straujais ekonomiskais kāpums pierimsies tāpat kā tas pierima Japānā pēc japāņu straujā ekonomiskā uzplaukuma XX gs. 60.-70.gados. Japāņu ekonomikas modernizācijas dinamika „izpumpējās”, un japāņiem šodien nākas ar to samierināties. Vladimirs Maļavins, prognozējot ķīniešu nākotni, par Ķīnas patreizējo modernizācijas tempu negaidīti jautā: „Vai nenoslīdēs no labdabīgas idiotijas (*uduomuu*) līdz banālam idiotismam?”

Neapšaubāmi tā ir oriģināla terminoloģija – „labdabīga idiotija” un „banāls idiotisms”. Acīmredzot tā ir arī laikmetīga terminoloģija. Vladimirs Maļavins ķīniešu šodienas modernizāciju dēvē par „labdabīgu idiotiju” tāpēc, ka nav skaidrs, kāds spēks ir licis ķīniešiem viņu dzīvē no garīguma prioritātes pāriet uz materiālistiskuma prioritāti, no filigrāni kvalitatīva darba paraugiem pāriet uz planētas piesārņošanu ar visdažādākā veida surogātiem. Raksta autoram nav saprotamas un viņš pagaidām nevar izskaidrot ķīniešu mentalitātes transformācijas. Skaidrs ir tikai tas, ka šo transformāciju interpretācijā iederas vārdi „labdabīga idiotija” un pašlaik vēl nevar runāt par „banālu idiotismu”.

Pašlaik ir sācies laikmets, kad politiskās un ideoloģiskās konfrontācijas vietā ir stājusies vispārēja sacensība starp kultūrām un civilizācijām. Šajā sacensībā piedalās valstis, kuras atšķiras nevis ar sociāli ekonomiskajām sistēmām, bet gan ar vērtību kopumu – morāles un jutekliski pārdzīvotā sintēzi, kas veido noteiktu dzīves stilu un mentalitāti. Tās ir vērtības, kuras nevar universalizēt. Toties var salīdzināt. Zinot, piemēram, to, ka labklājības un taisnīguma racionālie nosacījumi šodien pietrūkst „balto” cilvēku valstīs, svarīgi ir mūsu vērtības un mentalitāti, un tajā skaitā mūsu racionālismu/iracionalismu, salīdzināt ar kādas citas kultūras/civilizācijas risinājumiem. Un šajā ziņā Ķīna var būt uzskatāms analītisks fons eiropiešu garīgā stāvokļa izpratnē. Turklāt, salīdzinošajam fonam izvēloties Ķīnu, mēs izvēlamies pamācošu paraugu. Mēs izvēlamies paraugu, kas pats sevi jau tagad uzskata par paraugu visiem pārējiem uz Zemes.

Šo rindu autoram lielākais palīgs un autoritāte Ķīnas tematikā ir Vladimirs Maļavins, kura filosofiski dziļos rakstus Internetā (russ.ru) un „uz papīra” izdotās grāmatas lasu jau vairākus gadus. Rezultātā sāk veidoties zināma elementāra izpratne. Kā jau teicu, tā ir nepieciešama, tiecoties iedziļināties Rietumu iracionālā kapitālisma gramatikā.

Ķīna tagad tiek dēvēta par „pasaules darbnīcu”, jo ražo preces ne tikai savām vajadzībām. Faktiski cilvēces vēsturē tā ir otrā „pasaules darbnīca”, jo tamlīdzīgi savā laikā dēvēja Anglijas vidieni – Češīru, Glosteršīru, Herefordšīru, Šropšīru, Stefordsšīru, Vorikšīru, Vusteršīru. Industriālā uzplaukuma laikmetā tur ražoja dzelzi, audumus, porcelānu, keramiku, ko lielos apjomos eksportēja uz citām zemēm. Starp abām „pasaules darbnīcām”, protams, ir būtiskas atšķirības. Angļi ražoja un eksportēja to, ko paši bija tehnoloģiski izdomājuši. Angļi ražoja un eksportēja, tā teikt, labas lietas. Ķīnieši tagad ražo un eksportē galvenokārt to, ko viņi paši nav tehnoloģiski izdomājuši. Ķīnieši ražo un eksportē zemas kvalitātes produkciju, kuru kvalifikācijā vispopulārākais vārds ir „surogāts”.

Ķīna un citas lielas nācijas (tautību koalīcijas) var atļauties 500 gadus pavadīt stagnācijas un pagrimuma stāvoklī. Ķīna sāka „mosties” no 1978.gada. Ķīnas „mošanās” piemērs lieliski ilustrē atziņu, ka modernizācija var notikt tikai visas kultūras kontekstā, t.i., kultūras izmaiņu kontekstā. Labi redzams ir arī tas, ka nācijas sociālās prasības var būt lielākas nekā intelektuālais, morālais un garīgais potenciāls, lai šīs prasības realizētu. Tas attiecas arī uz Ķīnu.

Modernizācija nepārtraukti prasa inovācijas, bez kā nav iespējams izturēt konkurenci. Ķīnas kultūra patiesībā nav piemērota t.s. inovāciju ekonomikai, un ķīniešu ekonomiskais uzplaukums nevar ilgi turpināties.

Pirmkārt, ķīnieši labi kopē citu inovācijas, bet paši vēl neko nav izgudrojuši.

Otrkārt, ķīniešu konfuciānisms ir birokrātijas ideoloģija, neveicinot radošu pieeju.

Treškārt, saskaņā ar ķīniešu tradīciju birokrāti ir gan gudrinieki – intelektuāļi, gan zinātnieki, tāpēc Ķīnā nav pieņemts lamāt birokrātus. Tāpēc attieksme pret varu ir savādāka, salīdzinot ar Rietumos konstatējamo izturēšanos pret varu ne tikai pašlaik, bet arī agrāk.

Ķīniešiem vara nav sabiedriskā līguma jeb revolūcijas rezultāts, kā tas ir mums. Ķīniešiem vara vienmēr iemieso dzīves harmoniju, un varas uzdevums ir nodrošināt vispārējo harmoniskumu. Tāpēc ķīniešu vara interesējās par stratēģiju, runā lielās līnijās, tēlaini un diplomātiski – bez konfrontācijas elementiem. Vara visas dvēseles sasaista instiktīvi. Par varu nav jādiskutē jeb, kā mēs tagad teiktu, par varu nav „jādiskursē”. Ķīnieši ir vienaldzīgi pret ideoloģiju un pragmatiku, taču viss viņu darītais ievirzās tā, ka praktiskais rezultāts ir viņiem ļoti izdevīgs vai faktiski tikai viņiem izdevīgs.

Ķīnas kultūras ļoti svarīgs princips ir „atbilstība momentam”, kas nozīmē „pārmantojamību pārmaiņās”, respektīvi, pārmaiņas notiek, nekad neaizmirstot pārmantot iepriekšējo pieredzi. Galvenais nav sekot noteikumiem, bet būt precīzam attiecīgajā situācijā. Cilvēciskais gars ir bezgalīgi mainīgs – spēj bezgalīgi piemēroties bezgalīgajām situācijām.

Ķīnietim augstākā vērtība ir harmoniska saziņa starp cilvēkiem. Tas skan tautoloģiski, jo kultūra faktiski ir cilvēciskās komunikācijas vide un līdzeklis, un Ķīnas kultūra šajā ziņā nevar būt izņēmums. Ķīniešu sabiedrībā runa ir par saziņu, kura balstās uz dzīves dabisko dotumu, bet tiek artikulēta un regulēta ar tā fenomena palīdzību, ko Ķīnā sauc par rituālu, - tas ir, noteiktu darbību, kas vienlaicīgi ir gan normatīva, gan simboliska darbība. Saziņas jēga jeb apjēgtā komunikācija ķīniešu izpratnē eksistē neatkarīgi no lietotajiem vārdiem un to semantikas, kaut gan, protams, nevar iztikt arī bez tās. Tas nav nekas specifisks tikai ķīniešiem, taču viņi ir iemanījušies savā dzīvē ļoti lielu jēgu piešķirt simboliskajai darbībai un ar to viņi savdabīgi atšķiras no citām tautām. Ķīnieši ļoti lielu uzmanību velta komunikācijas simboliskajām formām – dažāda veida pieklājības formulām, emblemātiskiem izteikumiem, normatīvajiem žestiem u.c. Viņi tādējādi akcentē to, kas netiek pateikts ar vārdiem. Ķīniešu komunikācijā svarīga loma ir klusējot apliecinātajai attieksmei. Pat ķīniešu daiļliteratūrā bieži ir sastopami līdz galam nepateikti mājieni, alūzijas, slēpti citāti, kaut gan viņu poētikā nebija pazīstami dažādu tropu termini. Tropu terminoloģija valodā ienes pārāk lielu noteiktību, kas ķīniešiem nav vajadzīgs. Ķīnieši tāpēc ļoti labi jūtās mūsdienu elektroniskajā

virtuālajā pasaulē. Viņi labi iejūtas visdažādākā laika un vides materiālā, nezaudējot kopīgo priekšstatu un spējot sasaistīt visdažādākās detaļas vienotā veselumā, kas tagad, kā labi zināms, pietrūkst Rietumu jaunajai „elektroniskajai paaudzei”.

Simboliskās komunikācijas prasme tiek audzinoši veidota jau no mazotnes. Bērni aug, mācoties no saviem vecākiem un citiem cilvēkiem. Mutiskas pamācības nav raksturīgas ķīniešu pedagogijā. Mācās, klusi vērojot, kā viss ir jādara. Jau no bērnības ķīnietis priekšroku dod sankcionētai dzīves kārtībai. Viņš vienmēr meklē sankcionētību, lai komformistiski pieskaņotos pārējiem. Fanātiska, mūsdienās – arhaiska, liekas viņu cieņa pret vecākiem cilvēkiem, skolotāju.

Ķīnieši ir pieradināti savu „es” nekad neizvirzīt pirmajā vietā, un viņi izvairās atklāti paziņot par savām personiskajām interesēm. Ķīnietis vienmēr respektē cita cilvēka pozīciju dotajā situācijā. Tāpēc ķīniešu pasaules skatījumā saskata holisma iezīmes. Ķīnietis, atbildot uz jautājumu, domā ne tikai par pareizāko atbildi, bet arī par to, kā viņa atbildi uztvers sarunas biedrs. Ķīniešu kultūrā galvenā kategorija ir zināma dzīves kopība, kurai ir hierarhiska daba, bet kurā galvenais nav indivīds. Indivīda „es” ir pakļauts kaut kam augstākam – kolektīvajai vienotībai. Dzīvot savu dzīvi, būt pašam ar sevi nozīmē dzīvot ideālā saskaņā ar sabiedrisko dzīvi. Konfliktā ar sabiedrību indivīdam nekad nav taisnība.

Ķīnieši savu sociālo vidi uztver kā daļu no sava likteņa; turklāt kā pašu būtiskāko daļu no sava likteņa, kas kalpo par cilvēcisko vērtību un nepilnību kritēriju. Tāpēc viņu dzīves optimisms ir tik liels, tāpēc viņu morālā izjūta ir tik augsta, jo katrs galu galā saņem visu par saviem nopelniem vēl „šajā saulē”, kā teikts baltu cilšu folklorā. Un šodien pats galvenais priekš mums: ķīniešiem dzīves pamatā ir **taisnīgums un veselais saprāts**. Ķīnietis tāpēc savu dzīvi nespēj iedomāties bez morālās pilnveidošanās, bez garīgās un fiziskās pilnveidošanās.

Ķīnieši nepazīst nekaunību, cinismu, vandālismu; pazīst pacietību, darba mīlestību un ticību dzīves jēgas patiesīgumam. Viņi uzticās dzīvei kā augstākajai vērtībai.

Komunikācija ķīniešu sociumā sastāv no trim saskarsmes sfērām. Pati galvenā, iekšējā sfēra, kodols ir dabiskais dzīves kolektīvs – ģimene. Tās katrs loceklis maksimāli realizē savu morālo pienākumu: katrs dot tik daudz, cik daudz un kad var dot, necerot uz atlīdzību. Katrs var paļauties uz to, ka vajadzības gadījumā vienmēr saņems no citiem palīdzību.

Ārējā sfērā ietilpst profesionālie, lietišķie un pat personiskie sakari ar citiem, kad saskarsme balstās uz savstarpējo izdevīgumu un mijiedarbību.

Trešā sfēra veidojas no saskarsmes ar svešiem cilvēkiem, pret kuriem netiek izjusti nekādi pienākumi un tāpēc ar viņiem var nebūt nekādas attiecības. Trešā sfēra ir stimulējusi stereotipiskās leģendas par ķīniešu vēso un pat naidīgo attieksmi pret svešajiem.

Komunikācijas specifika saistīta ar visdažādākajām dzīves formām Austrumāzijas valstu pieredzē atspoguļojās ļoti uzskatāmi. Kā zināms, šajās valstīs radās īpašs kapitālisma tips, savienojot ekonomisko efektivitāti, ko rada saimnieciskais liberālisms, ar valsts patronāžu un autoritārajām tendencēm politikā. Austrumāzijas valstu kapitālisma tipu nekādi nevar nosaukt par iracionālu

kapitālismu un tā analīzē tāpēc nav aktuāls jautājums par iracionālisma avotiem. Tam ir noteikts izskaidrojums. Pamatā izskaidrojumu nākas meklēt, kā uzskata V.Maļavins, cilvēcisko kopienu hierarhiskajā struktūrā un cilvēciskās saziņas būtībā. Hierarhiskā struktūra veicina sabiedrisko konsensusu, ko sankcionē kultūras tradīcijas. Tātad sociuma komunikācijas tradīcijas.

Rietumu liberālajās demokrātijās sociālo regulāciju veic pastarpināti – ar stratēģiju, programmu, organizatoriski tehnisku starpniecību. Sociālajai regulācijai tātad tiek izstrādāti īpaši „starpnieciskie dokumenti”, kurus formulē ekonomiskie, sabiedriskie institūti. Austrumāzijas zemēs sociālā regulācija nav saskaldīta un izkaisīta dažādās institūcijās, bet gan koncentrēta valsts aparātā. Austrumāzijas valstīs ārzemju kapitāls mūsdienās labprāt tiek ieguldīts tāpēc, ka investorus vilina un viņiem garantijas sajūtu sniedz valsts stabilitāte un konsenss sabiedrībā. Tas ir galvenais, bet nevis lētais un disciplinētais darbspēks, kā parasti uzskata eiropieši.

Acīmredzama ir arī Japānas „ekonomiskā brīnuma” saistība ar tautas mentalitāti jeb, kā viņi paši saka, japāņu sirdi. Līdz XX gs. 60.gadiem Japāna ražoja zemas kvalitātes preces un kopēja Rietumu produkcijas paraugus. Viņi bija citu kultūru artefaktu imitētāji. Jauns etaps sākās 70.gados. Japāņu ekonomika radīja savas preces, kas strauji iekaroja pasaules tirgu. Tās bija kvalitatīvas preces par pieņemamu cenu. Atkal jauns etaps sākās 80.gadu vidū, kad strauji uzplauka tehniskās inovācijas elektronikā, telekomunikācijās, biotehnoloģijā u.c. Japāņu ekonomiskajā darbībā sāka dominēt globāls vēriens, nomācot Rietumu konkurentus.

Katrā no minētajiem dinamiskajiem etapiem izšķirošā loma bija japāņu kultūrai. Pirmajā etapā liela loma bija ģimeniskumam. Japāņu ģimenē visi ir līdzvērtīgi – vienādas tiesības un pienākumi. Ģimene ir zināms simbols. Šis simbols tika attiecināts arī uz darbavietu, kad pret ražošanas korporāciju japāņi sāka izturēties kā pret lielu ģimeni. Japāņi lepojās ar savu darbu „ģimenē” – korporācijā.

Eksperti uzskata, ka pasaules finansu un ekonomiskās krīzes laikā vissaprātīgāko antīkrīzes stratēģiju izstrādāja un realizēja Ķīna. Tās antīkrīzes stratēģija tiek vērtēta ļoti augstu starptautiskajā ekspertu subkulturā /5/. Stratēģijas mērķis ir palīdzēt ne tikai izdzīvot krīzes laikā, bet jau tagad spert tādus soļus, kuri valstij nodrošinās priekšrocības pēckrīzes periodā.

Ķīnas valdība rīkojās ļoti operatīvi un aukstasinīgi, 2008.gada novembrī apstiprinot speciālu antīkrīzes programmu. Tās vērtība ir apmēram 588 miljardi dolāru. Ķīniešiem par naudas resursu trūkumu nav jāuztraucās, jo zelta un valūtas rezervju fonds tajā laikā bija divi triljoni dolāru. Taču šī nauda tiks tērēta ārkārtējā gadījumā, jo krīzes laikā visus izdevumus segs valsts lielās kompānijas, valsts investīciju fondi un vietējā vara, bet nevis nodokļu maksātāji, kā tas notiek „balto” cilvēku zemēs. Atšķirībā no ASV un Eiropas ķīniešu valdība necentīsies glābt finansu sektoru – krīzes galveno vaininieku. Antīkrīzes programmā ir paredzēts paaugstināt valsts iedzīvotāju dzīves līmeni un tādējādi stimulēt patērēšanas pieaugumu. Praktiski tas nozīmē algu paaugstināšanu laukos un pilsētās, vietējā biznesa veicināšanu. Tātad pilnīgi pretēji, salīdzinot, teiksim, ar Eiropas valstīm, kur algas samazināja un vietējais bizness iznīkst.

Ķīnas valdība liberalizēja nodokļu politiku. Tā, piemēram, samazinot nodokli par eksportam paredzēto 3802 preču ražošanu. Tas ļaus Ķīnas kompānijām samazināt zaudējumus sakarā ar

eksporta samazināšanos, jo ķīniešu preču importētāju zemēs notikumi krīzes laikā nerisinājās tik pārdomāti racionāli – samazina algas un tāpēc samazinās pirkjspēja. Eksperti tāpēc atklāti raksta par „ķīniešu koloniālismu”, kas ir antikrīzes stratēģijas sastāvdaļa. Krīzes laikā citur nav prāta tikt ar krīzi galā, un ķīnieši to izmanto, lai nostiprinātu savu ekonomisko klātbūtni visā pasaulē. Piemēram, uzskatāmi tas izpaužas zemes iepirkšanā. Ķīnai trūkst aramzemes. Ķīnieši jau ir pieņēmuši likumu, aizliedzot mirušos apglabāt zemē. Lai saglabātu zemi, ļoti rūpīgi analizē katras jaunceltnes nepieciešamību. Ķīna iepērk zemi Āfrikā, Dienvidamerikā, Centrālajā Āzijā, Dienvidaustrumāzijā, Krievijā (2009.g. – 80400 ha).

Jurija Lotmana rakstā „Kultūra un informācija” pirmie teikumi skan sekojoši: „Cilvēks grib dzīvot. Cilvēce tiecas izdzīvot”. Cilvēcei izdzīvot nekad nav bijis viegli. Jurijs Lotmans apraksta interesantu novērojumu. Elementāra dzīves līmeņa un vispār materiālās dzīves nodrošināšanai (pārtika, mājoklis, sadzīves priekšmeti) cilvēce vienmēr no savas vides ir deleģējusi ne tos labākos, spējīgākos, čaklākos, aktīvākos, talantīgākos, gudrākos cilvēkus. Gluži pretēji, - mākslai, literatūrai, zinātnei tiek deleģēta sabiedrības vērtīgākā daļa. Tātad vērtīgākā daļa tiek atvēlēta fakultatīvai sfērai, bez kā cilvēce it kā varētu iztikt, izdzīvot.

Jurija Lotmana dzīves laikā attieksme pret „fakultatīvo sfēru” bija savādāka nekā šodien, kad eiropieši tagad arī grāmatas pērk savas dzīves uzlabošanai tāpat kā pērk labus apavus un zobu protēzes. Tā par eiropiešiem raksta Karens Svasjans grāmatā „Eiropa. Divi nekrologi” (rvb.ru).

Viņaprāt Rietumu civilizācija ir „nonākusi marasmā” un marasmā nonākušo cilvēku galvenās iezīmes var parodiski formulēt sekojoši: „demokrātiskums, kompatibelums, politkorekts, tusējošais, pederastmīļotājs, makdonaldiskais, vienā vārdā sakot, o’kejiskais”. Var diskutēt un strīdēties par Rietumu bojāeju garīgās kultūras atsevišķās sfērās, politikā, saimnieciskajā darbībā, žurnālistikā. Taču ir naivi, kā uzsver Karens Svasjans, neredzēt un noliegt Rietumu lasītāju nāvi. Rietumu lasītāji ir pārvērtušies par oligofrēniem.

Filosofa minētajā grāmatā ir vārdi par to, ka Eiropas vēsture no XX gs. otrās puses ir konsekventa un plebiscistiski likumīga afroamerikanizācija. Rietumu mūsdienu civilizācija ir lietu civilizācija – elektroniski un lāzeriski superprecīzu izlutinātu pusaudžu iemīļotu gudru lietu civilizācija. XX gs. filosofiskās problēmas risina klerki, ģenerāļi, bet nevis gara cilvēki. Klerki, ģenerāļi nedomā par īstenību reālās īstenības tēlos.

Turklāt mūsdienās velme vērot un domāt ir totāli paralizēta. Vērošanas un domāšanas vietā ir stājusies runāšana, ko modīgi sauc par diskursu, ignorējot šī vārda latīnisko nozīmi – haotisku un bezjēdzīgu skraidīšanu. Rietumos daudzi tāpēc ir vispār atraduši vērot un domāt. Viņi ir spējīgi uztvert un saprast tikai to, kas ir formulēts īsos teikumos un rakstīts ar lielajiem burtiem.

Karens Svasjans ironiski apraksta vienu piemēru. „*American Airlines*” pasažieriem piedāvā riekstus, uz kuru iepakojumu ir instrukcija: „Atveriet iesaiņojumu, apēdiet riekstus!” Kā rezumē filosofs, slinkais prāts atrofējās: „Prāts kļūst vājš, un vājš prāts ir vājprāts. Mēs nonākam vājprāta laikmetā. Vājprāta pirmais simptoms: kļiedzieni par labai draudošajām briesmām un par nepieciešamību glābt dabu. Taču dabu nevajag aizsargāt no „izplūdes gāzēm”, bet gan no „izplūdes domām”; ekoloģiskās katastrofas zonas var konstatēt nevis saskaņā ar Geigera skaitītāja bultiņas

novirzēm, bet gan saskaņā ar inteligences blīvuma klātbūtni. Domāšanai draud briesmas. Būtībā šīs briesmas izpaužas intelektā, bet dzīves variācijās tās izpaužas labklājībā, komfortā, inertumā, gausumā, trafaretumā, bezsejainībā, bailīgumā, loģiskā un morālā netīrībā, augstprātībā, frāzes kundzībā, muldēšanā”.

Karens Svasjans minētajā grāmatā raksta par ASV lomu Eiropas liktenī. Eiropas liktenis amerikāņu interpretācijā sākās ar to, ka eiropiešu aizbraucēji, nonākot ASV, Eiropu tūlīt nolādēja kā Sātana tirānijas vidi un Eiropu pārvērtā par pagrimušas pasaules simbolu, jo, lūk, Eiropā esot vēl lielāka verdzība nekā senajā Ēģiptē. Amerikāņu izpratnē Eiropa kļuva par elli.

1947.gada 6.martā ASV prezidents Trumens teica: „Pasaulei ir jāpārņem amerikāņu sistēma. Pati amerikāņu sistēma var izdzīvot Amerikā tikai tādā gadījumā, ja tā kļūst par visas pasaules sistēmu.” Karens Svasjana ieskatā tamlīdzīga attieksme kļuva par nāves spriedumu Eiropas kultūrai. Viņš atsaucās uz Rūdolfu Šteineru, kurš 1917.gada 16.novembrī sekojoši raksturoja Amerikas un Eiropas konfrontāciju: „Amerikas tieksmes ir visu mehanizēt un visu redzēt tīrā naturālismā, pakāpeniski noslaucīt Eiropas kultūru no zemes”.

Šodienas eiropieši jau ir totāli pārņemti ar visu to, kas ir apzīmogots ar maģisko „*Made in USA*”. Šodienas eiropieši pat vēlas, lai amerikāņi rūpējas par viņiem, tādējādi neslēpjot savu novecošanu un atpalcību. Kā raksta Karens Svasjans, pēc II Pasaules kara Eiropa pati apzinājās savu bankrotu – pēc Osvencimas dzejoļus vairs nevar rakstīt. Eiropa apzinās savu neprasmi pašai tikt galā ar sevi, un tāpēc ērtāk ir saplūst ar *American Dream* un atmosties āfrikāņu īstenībā – afroamerikānisma vidē ap sevi Eiropā.

Intervijā armēņu laikrakstam Karens Svasjans teica, ka orientēties uz Rietumeiropu ir bezprāts (skat.filosofa mājas lapā „karensvasjan.com”). Viņa viedoklis par Rietumeiropas tagadnes kultūru veidojās no 1993.gada, kad viņš sāka dzīvot Rietumos un strādāt Šveices, Austrijas, Vācijas augstskolās. Pirms tam viņam esot bijis pilnīgi cits priekšstats par Rietumeiropu. Izrādās, tās ir bijušas ilūzijas. Viņa pārliecībā Rietumeiropa ir „organizēts haoss”, kuru vada pašiznīcināšanās griba. Zinot to, ka pēc II Pasaules kara Rietumeiropa patiešām ir sevi iedzinusi strupceļā un iet bojā pati savas rīcības dēļ (aizraušanās ar migrantu uzņemšanu, cilvēku tiesībām, politikorektumu, amerikāņu tipa neoliberālismu), filosofam nevar neticēt.

Eiropa tēlo vienotību, taču faktiski pēc Berlīnes mūra krišanas un ES paplašināšanās tā ir kļuvusi vēl partikulārāka, - garīgajā ziņā nav nekas tāds, kas būtu visiem kopējs. Amerikāņu ideja par eiropiešu pēckara dzīves miermīlīgu nokārtošanu faktiski ir grandioza manipulācija – ārēja formālistiska darbība - ar Eiropas valstīm, tautām, kultūrām. Pati Eiropa tagad nedzīvo saskaņā ar savu pašapziņu, bet orientējoties uz Ameriku. Eiropa ir pazaudējusi identitāti, par ko raksta Karens Svasjans. Starp eiropiešiem vēl ir spēki, kuri pretojās Amerikas ietekmei. Taču šos spēkus neviens nopietni neuzklausā, nerespektē un ignorē tā rekomendācijas.

Taču Rietumeiropā Karenu Svasjanu visvairāk pārsteidz, kā viņš formulē, „idiotisma apzināta griba”. Turklāt Rietumeiropas idiotisms nav spēlēšanās un izlikšanās. Filosofo min idiotisma piemērus. Anglijā nesen notika intesīva diskusija. Tajā aktīvi iesaistījās protestantu arhibīskaps, princis Čarlzs, premjerministrs, populāri intelektuāļi. Diskusijas iemesls bija kāda ārsta paziņojums

par iespēju ķirurģiskā ceļā panākt, ka vīrietis dzemdē bērnus. Diskusijas dalībnieki interesējās tikai par to, vai tas tik tiešām var reāli izdoties. Idiotisms izpaužās tajā ziņā, ka neviens nejautāja, kāpēc tas ir vajadzīgs un kāpēc vīrietim ir jādzemdē bērni. Kā domā filosofs, Armēnijā tāda tēma izraisītu smieklus, un tāda tēma netiktu nopietni apspriesta vispār, jo par to tikai visi smietos. Idiotisma privilēģētība; lūk, kas atšķir Eiropu no Armēnijas, kurā arī ir sastopami idioti. Tikai Armēnijā idioti nav privilēģēti būt sabiedrības uzmanības centrā.

Rietumeiropas idiotisma fundamentāls iemesls ir amerikāņu propagandētā „laimes teorija”, kad cilvēciskās esamības galvenais ideāls ir būt laimīgam, ko garantē ASV konstitūcija. Amerikāņu „laimes teorija” ir adresēta nedomātājiem, lai viņus vadītu. „Laimes teorija” ir buržuāziska teorija, kura radās reizē ar buržuāzijas izveidošanos.

Lai cilvēks būtu laimīgs, ir jāzina, kas cilvēku dara nelaimīgu. Un buržuāzijai tas ir labi zināms. Cilvēku nelaimīgu dara viņa prāts. Par to ir teikts jau Bībelē. Kā ironizē Karens Svasjans, tagad nedomāt māca pat dziesmās – „*Dont worry, be happy*”.

Otrs cilvēka nelaimīguma iemesls ir atmiņa – noslieksme pēc tradīcijas, kultūras mantojuma, vēstures. Tāpēc tiek darīts viss, lai cilvēki neko neatcerētos un viņiem zustu interese par pagātņi. Cilvēkiem tāpēc iestāsta, ka viņi ir brīvi un var darīt visu, ko vēlas. Cilvēki var baudīt dzīvi visā tās šodienas daudzveidībā. Cilvēkus pārliecina, ka tikai viņi paši ir savas dzīves noteicēji. Miljoniem cilvēku tagad tam paklausa un bauda dzīvi ne par ko nedomājot ar prātu un neko neatceroties/nemācoties no pagātnes – vectēvu, tēvu mantojuma, kā arī neko nevēloties zināt par rītdienu.

Saprotams, uz eiropiešu apziņu atsaucās ne tikai amerikāņu plānveidīgi realizētā „Eiropas nolaupīšana”. Eiropiešu tāpat kā citu planētas iedzīvotāju apziņu XX gs. nogalē būtiski sāka ietekmēt process, kuru tagad var dēvēt par **apziņas globalizāciju**, ko savukārt veicina globalizācijas reālie notikumi.

70.gados jēdziena „pasaules ekonomika” vietā sāka vienprātīgi lietot jēdzienu „globālā ekonomika”. 1980.gadā darbu uzsāka *CNN*, 90.gados izvērās elektroniskā pasta, Interneta bums, kas dziļi atsaucās uz apziņas globalizāciju. Minētajā laikā ģeopolitikas vietā nostiprinājās ģeoekonomikas (politika + ekonomika) jēdziens. Par pasaules galvenajiem valdniekiem kļuva transnacionālās korporācijas, ievērojami minimalizējot nacionālās valsts reālās funkcijas. Vispasaules tirdzniecības organizācijas izstrādātās t.s. brīvās tirdzniecības doktrīnas arī veicināja valsts autoritātes mazināšanos.

Tagad ir plaši izanalizētas un aprakstītas parādības, kuras ietilpst tajā procesā, ko var saukt par **iracionālā kapitālisma ģenēzi**. Tagad ir labi zināmi svarīgākie risinājumi šajā bēdīgajā procesā. Īpaši uzskatāmi tie atspoguļojās ASV visjaunāko laiku vēsturē.

No XX gs. 80.gadiem ASV valdība īpašas privilēģijas piešķir globālajām transnacionālajām korporācijām un bagātākajiem cilvēkiem. Valdība atsacījās pievērst uzmanību tiem ekonomikas sektoriem, kuri ietekmē konkurences palielināšanos, budžeta deficīta novēršanu. Tā rezultātā palielinājās plaisa starp bagātajiem un nabadzīgajiem, valstī kopumā apstājās dzīves līmeņa

pieaugums. No 80.gadiem kompāniju vadītāju algas palielinājās straujā tempā, bet mazizglītotu cilvēku algas nepalielinājās. Vienīgi cilvēki ar universitātes diplomu saņēma labas algas, kaut gan kompāniju ierindas darbinieku algas kopš 80.gadiem vairs nepalielinājās. Kompāniju augstākā vadība varēja pelnīt 250 reizes vairāk nekā ierindas darbinieki. Lielās kompānijas valsts politiķu valdošajās aprindās panāca nodokļu samazināšanu un finansu sfēras liberalizāciju. Prezidenta Reigana laikā augstu ienākumu nodokli no 77 % samazināja līdz 28 %.

Tā, protams, ir iracionāla darbošanās, jo samazināja izdevumus izglītībai, zinātnei, veselības aprūpei, infrastruktūrai. Tātad ekonomiski un politiski valdošais slānis domāja tikai par savu labklājību, bet nevis amerikāņu sabiedrības sociāli ekonomisko kopīgo uzplaukumu. Iracionālisms pluss morālais nihilisms kļuva par valdošā slāņa dzīves normu.

Nacionālās valsts institūta greizās transformācijas sāka psiholoģiski ietekmēt cilvēku apziņu, jo cilvēkiem, tā teikt, zuda pamati zem kājām. Valsts vienmēr bija socializācijas stabilākais mērķis, kritērijs un garants. Transnacionālās korporācijas sāka šos pamatus izskalot, jo cilvēki saprata, kurš ir reālais noteicējs viņu zemē. Cilvēki kļuva sociāli apātiski ne tikai pret savu valsti un tās politiskajiem procesiem (piem., vēlēšanām), bet pret dzīvi kā kalpošanu savai tautai un valstij vispār. Cilvēki sāka dzīvot saskaņā ar citu loģiku – savas privātās dzīves loģiku, ko Zigmunds Baumans uzskatāmi analizē savā slavenajā grāmatā „Individualizētā sabiedrība”.

Transnacionālās korporācijas faktiski likvidē arī brīvu konkurenci kā kapitālisma galveno faktoru. Tagad labi ir zināms, ka konkurences vietā ir stājusies vienošanās starp ieinteresētajiem „aktoriem”; jo augstāks un vērienīgāks ekonomiskās darbības segments, jo lielāka loma vienošanās faktoram; konkurence saglabājās tikai ekonomikas viszemākajos segmentos – „kolhozieku” tirgus līmenī, kā šodien ironizējam, kaut gan arī šajā līmenī cenas var diktēt „vietējā mafija”.

Kā zināms, globalizācijas laikmetā ekonomika „apgāzās” – piedāvājums krietni pārsniedz pieprasījumu un reālās vajadzības vispār. Ražotājs tāpēc sāka vajāt patērētāju, cenšoties to ievilināt patērēšanas mānijas tīklos, kas galu galā lieliski izdevās. Komerciālā kultūra ir izaudzējusi fanātiski kaislīgu un iracionālu patērētāju. Par to savās gudrajās grāmatās jau XX gs. 60. gadu beigās rakstīja Žans Bodrijars. Saglabājusies ir tikai neliela sociuma daļa, kura nav iepīta patērēšanas ārpīrātā un kura rūpējas par savas dzīves garīgo kvalitāti. Tādējādi nevis ražošana ir ekonomikas jēga un dzinējspēks, bet gan patērēšana. Ja apstājas, proti, racionalizējas patērēšana, tad iestājas krīze. Uzskatāmi par to nācās pārliecināties 2008.-2010.gadā.

Gudrās valstīs gudri cilvēki, protams, ievēroja pārmaiņas cilvēku attieksmē pret savu dzīvi un pret visas sabiedrības kopīgo likteni. Gudrās valstīs gudri cilvēki tiecās iedziļināties un izprast sociuma jaunās tendences XX gs. nogalē.

Šajā ziņā ļoti pamācoši rīkojās Norvēģijas politiķi. Norvēģijas parlaments (stortings) palīgā aicināja savus zinātniekus un viņiem pasūtīja unikālu pētījumu. Tas tika veikts no 1998.gada līdz 2003.gadam un tagad ir pazīstams ar nosaukumu „Varas un demokrātijas Norvēģijas pētījums” /6/.

Piecu gadu ilgu darbu vadīja speciāli izveidota komisija. Tajā darbojās 5 profesori: trīs politologi, viens sociologs un viens kulturologs (trīs vīrieši un divas sievietes). Komisijas rīcībā bija

neierobežots budžets. Savā darbībā iesaistot plašu speciālistu loku (apmēram 100 zinātniekus) komisija piecu gadu laikā sagatavoja 50 grāmatas, 77 ziņojumus, zinātniskajā periodikā publicēja daudzus rakstus, kā arī organizēja seminārus, konferences, lekciju ciklus.

Galvenais jautājums, uz kuru Norvēģijas zinātniekiem vajadzēja sniegt atbildi, balstījās uz novērojumu par norvēģu sabiedrības valstiski politiskās aktivitātes mazināšanos. Norvēģu sabiedrība kļuva politiski arvien apātiskāka, un bija sabrukusi saikne starp valdību un vēlētājiem, kuri vairs netiecās kontrolēt pašu izvēlētas varas darbību. Tāpēc varēja uzskatīt, ka tautas valsts, respektīvi, demokrātija vairs nepastāv, jo tauta ir pārstājusī interesēties par valsti.

Priekš daudziem norvēģiem tas bija negaidīti un nesaprotami, jo norvēģu sabiedrība vienmēr bija izteikti demokrātiska sabiedrība. Valsts iedzīvotāju skaits nepārsniedz 5 miljonus. Konstitūcija tika pieņemta 1814.gadā. Norvēģijā nav aristokrātijas, buržuāzija ir vāja. Norvēģijā par pilsētu eliti tiek uzskatīti zinātnieki un ierēdņi, laukos – saimnieki. Norvēģija nevar lepoties ar lielu bagātnieku skaitu, jo XX gadsimtā, kad tika likvidēta nabadzība, valdīja princips „valsts + ienākumu taisnīga sadale”. XX gs. beigās Norvēģija tika atzīta par bagātāko valsti pasaulē, kurā ir visaugstākais dzīves līmenis un ļoti daudziem jauniešiem (50 %) ir universitātes izglītība. Norvēģijā minētajā laikā bija visaugstākais dzimstības līmenis Eiropā, bet norvēģu valdības galvenā problēma bija, kur likt „naftas” naudu.

Tomēr arī šajā vispārējās labklājības zemē sabiedrība bija ar kaut ko inficējusies. No 1990.gada politisko partiju skaits bija samazinājies divas reizes. 1965.gadā stortinga vēlēšanās piedalījās 85 % vēlētāju, 2001.gadā – 75 % vēlētāju. 1963.gadā pašvaldību vēlēšanās piedalījās 81 % vēlētāju, 2003.gadā – 55 % vēlētāju. Priekš norvēģu gudrajiem politiķiem tā bija satraucoša statistika, un viņi gribēja dzirdēt speciālistu viedokli.

Pētījums tika veikts visdažādākajos aspektos. Zinātnieki analizēja politisko partiju lomu, tiesas politiskās funkcijas, demokrātiskumu vietējās pašvaldībās, tirgus un ekonomiskās varas attīstību, etnisko un kultūras minoritāšu stāvokli, multikulturālisma virzību, globālās finansu sistēmas un naftas tirga, valodas un varas simbolu, jauno informācijas tehnoloģiju, sieviešu, zinātnes, mākslas ietekmi utt. Norvēģu zinātnieki lieliski apzinājās, ka cilvēku rīcību, viedokli, vērtību prioritātes nosaka psiholoģiski vēsturiskais konteksts.

Visticamākais, komisijas secinājumus tipoloģiski var attiecināt ne tikai uz norvēģu sabiedrībā sastopamajām tendencēm. Acīmredzot tādus pašus secinājumus var formulēt arī par citu zemju sabiedrību un eiropēido rasi vispār. Turklāt norvēģu zinātnieki secināja, ka viņu valsts iedzīvotāju apziņu būtiski ietekmē notikumi citās zemēs un planetāri globālie procesi. Tās jaunās sociāli psiholoģiskās tendences, kuras varēja konstatēt Norvēģijā, faktiski lielā mērā ir organiski vienotas ar sociāli plašāku kontekstu un ir zināmas sekas notikumiem visā pasaulē.

Tā, piemēram, universiāls raksturs ir izmaiņām sabiedrības sociālajā stratifikācijā. Vispirms un galvenokārt tas attiecas uz pakalpojumu ekonomikas izveidošanos un tādējādi strādnieku šķiras radikālo samazināšanos. Strādnieku šķira samazinās, un tai vairs nav nekāda politiskā vara. Pie tam eksistējošā strādnieku šķira - cilvēki ar mazu izglītību un mazu algu - ir politiski neaktīva.

No pagājušā gadsimta 90.gadiem strauji samazinājās interese par arodbiedrībām, sabiedriskajām organizācijām, politiskajām partijām, sieviešu, sporta, tūrisma organizācijām. Tātad samazinājās interese par demokrātijas klasiskajiem institūtiem. Valsts sociālajā stratifikācijā sāka dominēt ierēdņu un pakalpojumu sniedzēju vidusslānis, kurš ir tendēts veidot tikai profesionāli orientētas grupas kāda konkrēta uzdevuma realizācijai. Sociāli vispasīvākie – jaunieši un imigranti. Vismasveidīgākās politiski pilsoniskās aktivitātes formas kļuva dažādas manifestācijas, akcijas, peticijas, diskusijas. Šajos pasākumos ir liela cilvēku līdzdalība, bet tā ir epizodiska darbošanās.

Ne tikai uz Norvēģiju attiecās secinājums par politiķu reputācijas zudumu. Politiķi zaudē cilvēku uzticību, jo savā valstī, provincē varu sāk zaudēt likumdevēji. Tas savukārt notiek tāpēc, ka cilvēku dzīvē arvien lielāku lomu iegūst tirgus – dažādas ekonomiskās intereses, kā arī masu informācijas līdzekļi, kuri formē sabiedrisko domu saskaņā ar noteiktu pasūtījumu. Politiķu darbību būtiski ietekmē tādi procesi kā varas pakļaušanās ekonomiskajām interesēm, mediju translētie reitingi, manipulācijas ar sabiedrisko domu.

Norvēģijas zinātnieki konstatēja, ka valsts politiķu reālā darbība un reputācija lielā mērā ir atkarīga no nepieciešamības respektēt t.s. starptautisko kontekstu un globālos procesus. Tā, piemēram, norvēģu biznesmeņi var stortinga deputātiem pieprasīt pieņemt biznesam izdevīgus likumus, pretējā gadījumā piedraudot ar sava biznesa pārvietošanu uz citām valstīm un tādējādi aizpludinot kapitālu no savas zemes. Kā zināms, tajā laikā amerikāņu un eiropiešu izveicīgākie un alkātīgākie biznesmeņi aktīvi „iekaroja” lētā darbaspēka zemes Āzijā, jo patriotisma vietā bija stājusies peļņas iracionālā mānija.

Norvēģu sabiedrībai bija labi zināms arī tas, ka pašmāju deputāti ir spiesti rēķināties ar transnacionālo likumdošanu un dažādu pasaules mēroga starptautisko organizāciju diktētajiem noteikumiem. 1972. un 1994.gada referendumā norvēģi balsoja pret iestāšanos Eiropas Savienībā, taču viņi redzēja, ka vietējie politiķi ir spiesti respektēt ES. Tas viss mazina interesi aktīvi iesaistīties politiskajā dzīvē, piedalīties vēlēšanās un pilnā mērā uzticēties savas valsts varai.

Protams, Norvēģijas pētījums ir arī spilgts piemērs jautājumam par sabiedrības un tajā skaitā politiķu uzticību zinātnei un vēlēšanos vispār balstīties uz kompetentu speciālistu viedokli. Tagad ir nepārprotami redzams pretējais – politiķu nekompetence un speciālistu viedokļa apzināta ignorēšana.

Labi ir zināms, kas notiek, ja visplašākajās sabiedrības masās zūd zinātnes loma un autoritāte. Tādā gadījumā tās vietā stājas dažādas iracionālisma formas: zīlēšana, maģija, pareģojumi u.c. Cilvēki vairāk uzticās parapsihologiem nekā zinātniekiem. 2010.gada vasarā Pasaules kausa izcīņā futbolā eiropieši paļāvās uz astoņkāja Paula prognozēm, par ko katru dienu vairākkārt visā nopietnībā informēja TV kanāls „Euronews”.

Tamlīdzīgu iracionālu orientāciju mūsdienās lielā mērā veicina masu komunikācijas līdzekļi, piemēram, ar sensacionālo pseidoatklājumu propagandu, horoskopu publicēšanu u.tml. Taču vispamatīgāk iracionālismu veicina **postmodernisma paradigma**, proponējot tēzi, ka patiesība nav, bet ir tikai dažādi viedokļi un visi viedokļi ir vienlīdzīgi. Tā visa rezultātā zinātnes laikmeta vietā XXI gs. var iestāties obskurantisma ēra.

Par politiķu nekompetenci un vienaldzību nācās uzskatāmi pārliecināties pasaules ekonomiskās krīzes laikā 2008.-2010.gadā. Tā, piemēram, pēc G-8 un G-20 sammita Kanādā 2010.gada jūnijā analītiķi atklāti rakstīja par to, ka pasaules pārvaldīšanas līdzšinējie mehānismi vairs nedarbojās, jo neizdodās pieņemt racionāli konstruktīvus lēmumus /7/. Mērķtiecīgi vairs nefunkcionē ne 8 vadošo valstu līderu kopdarbība, ne krīzes laikā izveidotā G-20 darbība, kā arī ANO un citas starptautiskās struktūras. Tās faktiski ir pārvērtušās par elitāriem saloniem, kuros maz tiek apspriestas būtiskas problēmas. G-20 var droši uzskatīt par politisko teātri un globāla mēroga glamūra šovu. Pie tam pasaules medijos vairāk tiek atspoguļotas sammitu kuluāru norises, bet nevis reāli pozitīvas programmas pasaules mērogā. Tas tāpēc, ka patiesībā G-20 sammitos tiek apspriesti maznozīmīgi jautājumi, jo pasaules attīstības konceptuālos jautājumus politiķi nav spējīgi risināt. Ekonomiskā krīze valstu līderiem neko nav iemācījusi. Viņi joprojām nerunā par galveno. Par to pēc Kanadas sammita satraucoši izteicās jaunais britu premjerministrs D.Kemerons /8/.

Par politiķu nespējām racionāli domāt un rīkoties šodien raksta, varētu teikt, katru dienu. Turklāt raksta par pasaules varenāko valstu vadītājiem, sākot ar ASV bijušo prezidentu Bušu /9/ un beidzot ar Eiropas valstu līderu „neapdāvināto kurlumu pret politiskajām realitātēm” un „pilnīgo nespēju risināt starptautiskas lietas”/10/.

Aizvadītajos gados Eiropas virzībai drosmīgi atklātus vārdus veltīja angļu domātāji Perijs Andersons (*Perry Anderson*), Pauls Džonsons (*Paul Johnson*), franču ekonomists Žaks Attali (*Jaques Attali*) – Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības bankas dibinātājs un bijušais direktors, Francijas prezidenta Miterana padomnieks un uzticības persona.

Piemēram, 2009.gada 4.jūnijā viņš intervijā TV studijai „Euronews” skaidroja, ka ES vadošajos amatos strādā „otrās šķiras” politiķi un savukārt G-20 darbība krīzes novēršanā faktiski ir planētas iedzīvotājiem izspēlēts farss. 2010.gada 7.maijā intervijā tai pašai TV studijai izcilais franču ekonomists skaidri un gaiši pateica, ka eiropiešu finansu lietas risina nekompetenti un savā domāšanā pilnīgi atpalikuši cilvēki. Eiropā ir tikai daži politiķi, kuri orientējās situācijā, taču viņiem nav nekāda reālā vara. Krīzes laikā amorālā rīcība turpinās: bankas turpina spekulācijas, bet politiķi glābj privāto biznesu uz valsts iedzīvotāju rēķina. Pie tam tiek melots, ka krīze ir apturēta. Faktiski krīze tikai sākās, jo tagad ir pienākusi kārta valstīm apmaksāt parādus. Par to spilgti liecina stāvoklis Grieķijā, Spānijā, Portugālē, Lielbritānijā u.c (intervijas skat. „ru.euronews.net”).

Iracionālisma ērai ir sava terminoloģija – savi populāri vārdi, kuri organiski iederas intelektuālajā atmosfērā. Tie patiesībā ir sen pazīstami vārdi, kuri tagadnes dzīves norisēs ir ieguvuši jaunu semantisko jēgu. Šodien viens no tādiem vārdiem ir modīgais izteikums „inovācijas”.

Dotais vārds, protams, vienmēr un ne tikai mūsdienās ir raksturojis cilvēces evolūcijas būtību. Bez inovācijām nav iespējama kultūras pastāvēšana – tehnoloģiskais progress, cilvēku dzīves apstākļu uzlabošanās utt. Var teikt arī savādāk,- inovācijas ir cilvēku esamības viens no galvenajiem priekšnoteikumiem. Cilvēks ir radoša būtne un, pārstājot inovatīvi darboties, cilvēks pārstāj garīgi eksistēt un no viņa pāri paliek tikai amorfs ķermenis.

Faktiski šodienas saruna par inovācijām ir liecība cilvēku mazdūšībai un pašpārliecinātības trūcumam. Cilvēki ir zaudējuši pārliecību par savu radošo pilnvērtību un potenciālu, un viņi morāli

uzmundrina sevi, nepārtraukti atgādinot sev par inovāciju nepieciešamību. Politikiem modīgais vārds paver jaunas iespējas demagoģijā un retorisku konstrukciju sastādīšanā. Labi ir redzams, kā postmodernisma laikmetā uzplaukušo **demonstratīvo inovatīvo avangardismu** tūlīt aprij tirgus, finansiālās alkātības maniaki, iracionālās patērēšanas pūļi. Iracionālā kapitālisma apstākļos inovācija kļūst par vispieprasītāko preci, jo sola jaunu peļņu.

Iracionālisma klātbūtne, saprotams, saasina jautājumu par intelekta lomu un perspektīvām. Aktuāls kļūst jautājums par intelektuāli apdāvinātu cilvēku iespējām un praktisko līdzdalību mūsdienu sabiedrībā. Citiem vārdiem sakot, iracionālisma dominēšanas apstākļos izveidojās absurda situācija, jo nākas pievērsties tēmai par gudru un racionāli domājošu cilvēku eksistences iespējām vispār. Diemžēl mēs jau esam sasnieguši tādu „līmeni”, ka tagad ir Stīvu Džodu laiks, bet nevis Stīvu Vozņaku laiks. Tagad gudriem un apdāvinātiem cilvēkiem, un viņu kreatīvajām idejām pašām par sevi nav nekāda vērtība. Viņiem ir nepieciešami tādi kā Stīvs Džods, kuri prot gudru un talantīgu cilvēku sasniegumus novirzīt pareizās mārketinga un „piāra” sliedēs.

No veselā saprāta viedokļa automātiski kļūst skaidrs, ka iracionālajā apmātībā dzīvojošo indivīdu kopumam galvenais ienaidnieks ir racionāli dzīvojošie cilvēki. Skaidrs ir arī tas, ka iracionāli dzīvojošie ir vairākumā, un racionāli dzīvojošo cilvēku minoritāte ir spiesta aizstāvēties pret majoritātes – tā teikt, dzīves saimnieku – kundzību. Un tāda aizstāvēšanās tagad patiešām ir konstatējama. Tā, piemēram, minoritātes aizstāvēšanās šodien ir intelektuāļu diskusija par savu vietu mūsdienu pasaulē.

Diskusijā par t.s. **intelektuālo korporāciju** jeb intelektuālo šķiru piedalās gan eiropieši, gan amerikāņi. Jau vairākus gadus diskusija turpinās Krievijā valsts ekonomiskās un politiskās modernizācijas kontekstā, kad nav īsti saprotams, kādi sociālie spēki var veikt modernizāciju. Protams, tā ir absurda situācija – neviens vairs nevar precīzi definēt to daļu sociumā, uz kuras sapratīgumu un godīgumu var pilnā mērā paļauties un kurai tāpēc var droši uzticēt nācijas un valsts likteni. Tauta, nācija, valsts ir nonākusi līdz tādai stadijai, kad nākas šaubīties par noteikta antropoloģiskā racionālā kodola, potenciāla esamību vispār.

Tagad pastāv liela vienprātība par to, ka postindustriālajā sabiedrībā intelekts pārvēršas par pilnīgi patstāvīgu preci, un tā neapšaubāmi ir vēsturiski pilnīgi jauna attieksme pret intelektu. Nekad agrāk cilvēce pret intelektu neizturējās kā pret preci. Nekad agrāk Sokrāta, Platona, Kanta, Hēgeļa, Marksa, Vitgenšteina, Mendelējeva, Einšteina, Freida, Špenglera, Ostvalda intelekts nebija prece. Tikai aizvadītajos dažos gadu desmitos intelekts kļuva par preci. Tātad pret intelektu sāka izturēties kā pret jebkuru citu preci – alus pudeli, ledusskapi, prezervatīvu, tējkannu utt. Nav noliedzams, ka tādā intelekta interpretācijas variantā var saskatīt **iracionāla cinisma** krietnu porciju.

Postindustriālajā sabiedrībā, kad valda postmodernisma filosofiskā paradigma, intelekts nonāk jaunā **aksioloģiskajā situācijā**, jo intelekts zaudē agrāko vērtību, sociālo statusu, prioritāti kultūras vērtību kompleksā. Jaunais aksioloģiskais pavērsiens attieksmē pret intelektu pie tam nepārprotami liecina par ironisku un nevērīgu pozīciju, - pret intelektu vairs neizturās ar pienācīgu cieņu. Tie cilvēki, kuri pret intelektu izturās kā pret preci, faktiski grib demonstrēt prāta un sapratnes niecīgo vērtību šodienas sabiedrībā.

Jaunās preces fani saka, ka intelekts kā prece šodien izpaužas tādos produkcijas veidos kā idejas, scenāriji, projekti, stratēģijas. Ar tamlīdzīgas produkcijas ražošanu tagad nodarbojas speciālas firmas, bet nevis atsevišķi intelektuāļi savos kabinetos un laboratorijās, kur cilvēces vēsturē agrāk pārsvarā tika ģenerētas jaunas inovācijas – atklājumi, izgudrojumi, teorijas, koncepcijas.

Arī tā ir vēsturiski jauna nostādne, jo inovācijas bija atsevišķu indivīdu darbības rezultāts. Sokrāts, Platons, Kants, Hēgelis, Marks, Vitgenšteins, Mendeļējevs, Einšteins, Freids, Špenglers, Ostvalds nestrādāja speciāli izveidotā inovāciju ražošanas firmā – komerciālā uzņēmumā, kuriem jau ir izdomāti īpaši apzīmējumi – „*think tanks*”, „domas fabrika”, „intelektuālā korporācija”, „inovāciju studija”, „inovāciju centrs” u.c.

Pret intelektu sāka izturēties kā pret preci tāpēc, ka iracionālā kapitalisma ekonomikā galvenais ir nepieciešamība nepārtraukti izdomāt jaunu preci. Ekonomikā dominē jaunas preces (ne reti „vecās” preces jaunas modifikācijas) izdomāšanas mānija, kas tiek dēvēta par **inovāciju procesu**. Visa ekonomiski kreatīvā darbība ir vērsta uz to, lai pēc iespējas vairāk pārdotu un gūtu pēc iespējas lielāku peļņu, balstoties uz nemitīgu preču sortimenta atjaunošanu, kas ir galvenais arguments patērētāju/pircēju ievilināšanā nemitīgajā „šoppingā”.

Tirdzniecības marku (brendu) entuziasti ir apkopojuši interesantu statistiku. XX gs. 70.gados bija

- 8 sporta automašīnu markas, 2005.gadā – 38;
- 17 pretsāpju līdzekļi, 2005.gadā – 141;
- 5 tipveida TV ekrāni, 2005.gadā – 15;
- 5 sporta čību modeļi, 2005.gadā – 285;
- 5 zobu tīrīšanas diegi, 2005.gadā – 64.

Iracionalitāte šajā procesā ir redzama, kā tautā saka, ar neapbruņotu aci, - nepārtraukti ir jāizdomā kaut kas jauns, nepārtraukti ir jāvilina pirkt šo jaunumu, nepārtraukti patērētājā/pircējā norit iekšējā cīņa – pirkt vai nepirkt jaunāko modeli. Iracionālajā kapitalismā peļņa ir atkarīga ne tikai no inovāciju radīšanas procesa, proti, prasmes izdomāt tehnoloģiski oriģinālu preces variāciju, bet arī jaunu reklāmas, mārketinga, *Public Relations* paņēmieni.

Iracionālajā kapitalismā cilvēciskie resursi un cilvēciskās darbības enerģija pamatā ir koncentrēta nevis „cehā” (ražošanas procesā), bet gan tajā visā, kas notiek pirms un pēc „ceha”, kad tiek izdomāta preces jaunā variācija un sākās tās vētrina reklamēšana.

Saprotams, gan pirms „ceha”, gan pēc „ceha” ir nepieciešama liela radošā izdoma, lai izturētu konkurenci un gūtu peļņu. Tātad ir vajadzīga teicama izdoma jeb, kā tagad saka, inovācijas. Tātad ir vajadzīgs intelekts, par kura darbības rezultātiem pienākās atlīdzība jeb, kā agrāk teica, honorārs. Nav grūti secināt, ka tamlīdzīgos ekonomiskajos apstākļos pret intelektu sāk izturēties kā pret preci. Tāpat nav grūti iedomāties, ka šī prece ar nosaukumu „intelekts” sāk pati rūpēties par savu reputāciju un pieprasījumu. Respektīvi, sāk rūpēties par savu pašreklāmu. Intelekts kā prece sāk sevi slavēt, lai to kāds nopirktu un nopirktu pēc iespējas par lielāku summu. Iracionālā kapitalisma

apstākļos tādējādi intelekts tāpat kā jebkura cita prece apaug ar reklāmu, mārketingu, *Public Relations*.

Aizvadītajos dažos gadu desmitos radikāli izmainījās attieksme pret zinātni. Biznesam izdevās zinātni pārvērst par savu kalponi – ekonomiski komerciālo interešu padevēgu līdzstrādnieku. Rietumos zinātne tagad attīstās tikai saistībā ar biznesa masu prasībām. Militārās aizsardzības sfērā arī visbiežāk izmanto privātajā biznesa sfērā gūtos jaunus zinātniski tehniskos atklājumus. Armijas vajadzības modernizēt ieroču arsenālu šodien paliek otrajā plānā. Arī tas ir viens no iracionālā kapitālisma „panākumiem”, jo vēl nesen armijas zinātniski tehniskā modernizācija bija pirmajā vietā. Vispirms armija izmantoja pašu modernāko tehnoloģiju un tikai pēc tam, kad tā bija novecojusi, atdeva to biznesam.

Visjaunākajos laikos viens no spilgtākajiem piemēriem zinātnes cītīgajai kalpošanai ekonomiski komerciālajām interesēm ir iracionālā kņada ap t.s. klimata problēmu. Cilvēku darbības (antropogēnā faktora) ietekme uz klimata izmaiņām nav noskaidrota un pierādīta. Zinātne nevar un, kā daudzi zinoši cilvēki uzskata, nekad arī nevarēs sniegt skaidru un precīzu atbildi, vai klimats izmainās cilvēku darbības rezultātā. Patiesībā iracionālo kņadu stimulē milzīgā naudas summa, kas paredzēta iztērēt cīņai pret planētas klimata sasilšanu. Iracionālajā kņadā tāpēc visracionālākais elements ir nauda – 140 miljardi dolāru (protams, tā ir valsts budžeta nauda – nodokļu maksātāju nauda). T.s. Kiotskas protokolu daudzi analītiķi uzskata cilvēku fenomenālu „izgudrojumu” – tirgot gaisu. Tā ir „ģeniāla” teorētiskā konstrukcija, absolūti mākslīgi izveidots tirgus, kuram jau ir izveidota cenu sistēma, birža, klimatiskie nodokļi, tvaiku izplūdes kvotas un sodu apmēri par tvaiku izplūšanas pārsniegšanu. Tas viss ir „zinātniski pamatots”.

Mūsdienās iracionāls raksturs var būt atsevišķiem sociālajiem notikumiem, kuros idejisko racionalitāti nespēj saskatīt ne sociologi un psihologi, ne antropologi un filosofi.

Piemēram, 2005.gada novembrī Parīzes priekšpilsētās katru nakti dega mašīnas, skolas, bērnudārzi. Dedzinātāji bija migrantu jaunieši, no kuriem policija daudzus arestēja. Vēlāk tika paziņots, ka no arestētajiem jauniešiem 67 % bija nepilngadīgie, 87 % Francijas pilsoņi, 50 % nemācījās skolā. Līdz pat šai dienai nav atbilde uz jautājumu par dedzināšanas motīviem. Noskaidroja vienīgi to, ka pusaudži netiecās apliecināt savu etnisko, reliģisko, kultūras identitāti. Viņi neizjuta politisko un reliģisko naidu, viņi neizvirzīja nekādas politiskās vai cita veida prasības. Faktiski viņi dedzināja un sagrauva to, kas bija priekš viņiem uzcelts attiecīgajos mikrorajonos un kas piederēja tādiem pašiem cilvēkiem kā viņi. Pusaudžu rīcība daudziem liekas iracionāla, un tā sakņojas garīgajā trulumā – ar prātu neizzināmā naidā pret visu pastāvošo.

Jāsaka, līdzīgs noskaņojums bija vērojams tajā jaunajā sociālajā šķirā, kas nostiprinājās XX gs. 60.-70.gadu mijā Rietumos un kura jau no paša sākuma akli naidīgi izturējās pret visu iepriekšējo zinātnes filosofijā – zinātnes eksistenciālās būtības izpratnē. Tie bija intelektuāļi, kuri pašaizliedzīgi kalpoja nevis zinātnei, bet gan biznesam un politikai, izstrādājot jaunas idejas no vienas puses makroekonomikas, ģeopolitikas, ģeoekonomikas līmenī, bet no otras puses konkrētu biznesa projektu līmenī.

Biznesam un politikai kalpojošo intelektuāļu konsolidācija kritiski agresīvajā attieksmē pret

zinātni jau no paša sākuma bija ļoti izteikta un arī negaidīta. Labi bija zināms, ka zinātnieki parasti ir izteikti individuālistiski orientēti savdabji un kolektīvistiskas brāļošanās tieksmes zinātnieku aprindās ir reta parādība. Jauno intelektuāļu konsolidācija lielā mērā tāpēc atgādina tā dēvēto masu/pūļa cilvēku konsolidāciju, kas balstās uz masu cilvēkiem un pūlim tipiskiem paš aizsardzības instinktiem. Jaunā utilitāri pragmatiski orientētā intelektuāļu šķira sāka atklāti un nesaudzīgi vīpsnāt par ideālistiski orientēto zinātnieku iepriekšējām paaudzēm, kuras kalpoja nevis biznesam un politikai, bet gan zinātnei, kad priekšplānā ir patiesības mīlestība, racionāli argumenti un brīva domu apmaiņa.

Šodien diskusijā par cilvēkiem ar augsti attīstītu intelektu un viņu perspektīvām mūsdienu pasaulē atspoguļojās dažādi viedokļi. Pret intelektuāļu šķiru neizturās kā pret viendabīgu fenomenu. Parasti intelektuāļu šķirā saskata vairākas grupas. Par intelektuāļu šķiru kopumā dēvē sabiedrības slāni, kas nodarbojās ar zināšanu radīšanu, zināšanu pārraidīšanu un arī novērtēšanu. Taču šajā darbībā var pastāvēt zināma specializācija, un intelektuāļu šķirā tādējādi nodalās atsevišķas grupas.

Tā, piemēram, izplatīts ir viedoklis, ka intelektuāļu šķira sastāv no trijām grupām.

Pirmkārt, tā ir zinātnieku grupa, kura rada jaunas zināšanas.

Otrkārt, tā ir pasniedzēju grupa, kura sistematizē iegūtās zināšanas un nodot tās jaunajai paaudzei.

Treškārt, tā ir t.s. kreatīvā grupa, pret kuru var izturēties kā pret patstāvīgu intelektuālo šķiru.

Šī grupa izraisa vislielāko polēmiku. Kreatīvā grupa visbiežāk asociējās ar to jauno sociālo šķiru, kura Rietumos nostiprinājās aizvadītā gadsimta 60.-70.gadu mijā un ambiciozi sevi „piarē” kā viskreatīvāko un intelektuāli visvērtīgāko sociuma daļu, augstprātīgi izturoties pret zinātnisko institūtu fundamentālo zinātni un augstskolu akadēmiskajām aprindām. Ne velti aizvadītajos gadu desmitos izveidojās dziļa plaša starp zinātniskajām iestādēm un kreatīvo grupu. Īpaši dziļa šī plaša pašlaik ir konstatējama ASV kultūrā, kurā kreatīvo grupu mēdz ironiski dēvēt par publiskajiem intelektuāļiem (*public intellectuals*) un pret tās pārstāvjiem sabiedrības domājošā daļa izturās tāpat kā pret aktieriem, politiķiem, modes demonstrētājiem u.tml. Starp publiskajiem intelektuāļiem praktiski nav filosofu.

Kreatīvajā grupā ietilpst žurnālisti, eksperti, mārketinga, reklāmas, *Public Relations* speciālisti, kuri nerada jaunas zināšanas, bet izstrādā politiskajam un komerciālajam publiskajam efektam paredzētus projektus. Tātad šajā grupā ietilpst tie cilvēki, kuru intelekts tiek pārdots un pirktas kā prece. Tā ir intelektuāļu grupa, uz kuru balstās iracionālais kapitālisms. Tā ir intelektuāļu grupa, kura funkcionē procesos pirms un pēc „ceha”. Tā ir intelektuāļu grupa, kura aktīvi nodarbojās ar pašslavināšanos, jo tās pārstāvju „tirgus vērtība” ir atkarīga no publicitātes medijos un pazīstamības masu sabiedrībā.

Jāsaka, mūsdienu pasaulē ir izveidojusies interesanta situācija. Intelektuālās šķiras viena daļa – **kreatīvā grupa** – faktiski nemaz nav ieinteresēta dzīves racionālā organizācijā – cilvēku racionālā domāšanā un rīcībā. Gluži pretēji, kreatīvā grupa ir ieinteresēta iracionālisma pastāvēšanā un turpmākajā saglabāšanā. Jo iracionālāki ir cilvēki, jo lielāks pieprasījums ir kreatīvajai grupai.

Racionāliem cilvēkiem kreatīvās grupas „inovācijas” nav vajadzīgas, un viņiem pret tām var būt alerģija. Tādēļ nav jābrīnās, ka kreatīvās grupas kontingents sevi tik aktīvi un nemitīgi reklamē un nekautrīgi nodarbojās ar pašslavināšanos. Nav jābrīnās, kāpēc viņi neieredz īstos zinātniekus.

Var droši secināt, ka iracionālisms ir kreatīvās grupas darbības rezultāts, kas visizdevīgākais ir tiem kapitālistiem, kuri arī paši ir nonākuši iracionālisma valgos un sākuši graut kapitālisma vitālāko spēku un vērtību – racionālismu. Iracionāla ir kreatīvās grupas naivā pārliecība par savu pašpietiekamību; proti, kreatīvās grupas cerība arī turpmāk vienmēr iztikt pašiem ar savu materiālu un garīgi pārtikt tikai ar pašu izstrādāto inovāciju idejisko arsenālu. Tātad iztikt bez zinātnes un tās fundamentālajiem risinājumiem. Tā ir pilnīgi nesaprātīga pozīcija, kas diemžēl mūsu iracionālajā dzīvē tiek atklāti proponēta un augstākās izglītības komercializācijas apstākļos iestāstīta jaunajām paaudzēm, piedāvājot ātri un efektīvi sagatavot speciālistus kreatīvās grupas izslavētajās profesijās mārketingā, reklāmā, *Public Relations* u.c.

Viens no iracionālisma rezultātiem ir Rietumos izslavētais **politkorektums**. Tas nodara milzīgu postu, neļaujot atklāti diskutēt par veselajam saprātam acīmredzamām problēmām, dzīves notikumiem, cilvēku rīcību. Visnepatīkamāk politkorektums izpaužas tajos gadījumos, kad nepieciešams operatīvi novērtēt morāles pārkāpumu un par notikušo runāt atklātā valodā. Turklāt ne reti cilvēki tikai izliekās politkorekti, un tas sabiedrībā veicina amorālu atmosfēru. Cilvēki lieliski redz, kas notiek, taču neviens neuzdrošinās par to runāt atklāti. Savā dziļākajā būtībā tā ir amorāla situācija.

Protams, runa ir par pārspīlētu politkorektumu. Cilvēku dzīvē vienmēr ir bijušas tēmas, par kurām nav pieņemts runāt, jo tas būtu nekorekti un nepieklājīgi. Taču mūsdienās politkorektums vairs nezina robežu un mēru, tādējādi degradējot pieklājīgu, korektu rīcību un dodot vaļu vienaldzībai, kā arī ciniskām un divkosīgām manipulācijām. „Tev taisnība, bet tā runāt nedrīkst”, - šī tēze ir sasniegusi bīstamu praksi. Meli kļūst izdevīgāki. Meli sāk funkcionēt patiesības vietā. Meli iegūst sociālo reputāciju un kļūst par sociālo terapiju, bez kuras mūsdienu Rietumu cilvēks vairs nevar dzīvot. Meli sāk funkcionēt līdzīgi kā atkarība no narkotikām, alkohola, nikotīna.

Vissvarīgākais ir tas, ka arī par iracionālisma visdziļākajiem un kardinālākajiem avotiem nav pieņemts runāt mūsdienu sabiedrībā. Sociālās elites izlemj, ko teikt un ko neteikt tautas masām. Tā, piemēram, tautas masām neklājas zināt par ģenētiskajām atšķirībām starp dažādām etniskajām grupām. Tautas masām neklājas zināt par zinātnes sasniegumiem, kas palīdz objektīvāk izprast un novērtēt cilvēka rīcību, uzvedību, psiholoģisko specifiku u.tml.

Tajā pašā laikā nākas konstatēt pat zināmas genokrātijas pastāvēšanu, kad vara un darba devēji pārbauda cilvēku ģenētisko lietderību. Iespējams, mums labāk ir Internetā neuzzināt, ko 2004.gadā ASV pārrunāja kādā CIP organizētajā seminārā. Tajā tika paziņots, ka apmēram 2014.gadā būs jauns bioloģiskais ierocis, kas ļaus iznīcināt cilvēkus saskaņā ar ģenētiskajām pazīmēm (vecumu, dzimumu, etnisko piederību). ASV jau 1998.gadā esot bijis zināms par iespēju radīt ģenētiskos ieročus, kas vērsti pret noteiktu genotipu. Savukārt Dienvidāfrikas Republikā izstrādā baktērijas pret melnādaino vairošanos.

Šodien tikai ļoti šaurs speciālistu loks runā un raksta par to, kas ir noticis ar cilvēkiem un kāpēc

viņi ir kļuvuši tik nesaprātīgi. Speciālisti runā un raksta tikai savā relatīvi noslēgtajā profesionālajā vidē un izdevumos. Publiskajā sfērā viņu apspriestā tematika nav sastopama, un sabiedrība par to praktiski neko nezina. Sabiedrība neko nezina, ka ir īpaša zinātniskā disciplīna, kura spēj perfekti izskaidrot cilvēka evolūcijas norises, sekas un tajā skaitā arī **iracionālisma masveidību**. Tā ir **eigēnika** – mācība par ģenētikas atziņu izmantošanu cilvēka populāciju iedzimto īpašību uzlabošanā, kā rakstīts katrā svešvārdu vārdnīcā.

Eigēnika eiropiešiem un amerikāņiem ir zinātnes perifērijā. Par to klusē masu komunikācijas līdzekļi. Tā tas ir politikorektu apsvērumu dēļ. Taču patiesībā ar eigēniku cilvēks sastopas ļoti bieži. Īpaši tas attiecas uz tiem cilvēkiem šodienas sabiedrībā, kuri nodarbojās ar augu un dzīvnieku selekciju – jaunu šķirņu izaudzēšanu. Lai izaudzētu jaunu šķirni, viņi atlasa visspēcīgākos un visnoderīgākos organismus. Selekcionāri ļoti labi zina, ka dabā konstatējamā evolūcija balstās uz spēcīgāko organismu spēju piemēroties eksistences videi.

Zinātnei ir labi zināms, ka līdzīgs process notiek arī cilvēku sabiedrībā. Līdz XIX gs. vidum cilvēku sabiedrībā dominēja tāds pats atlasas mehānisms kā augu un dzīvnieku evolūcijas procesā, - ģimenē no 10 bērniem izdzīvoja vidēji 2-3 bērni. Epidēmijas, slimības, bads „atlasīja” vājākos un vismazāk piemērotos. Turklāt (un to gribas īpaši akcentēt) izdzīvoja ne tikai fiziski spēcīgākie, bet arī gudrākie, jo viņu intelektuālais potenciāls palīdzēja labāk piemēroties dzīvei. Diemžēl XIX gs. otrajā pusē nepārprotami varēja konstatēt cilvēka evolūcijas traucējumus. Visuzskatāmāk tas atspoguļojās tajā ziņā, ka arvien vairāk un vairāk sāka izdzīvot visnepiemērotākie un mazāk gudrie.

Prāts un zināšanas tika vienmēr augstu vērtētas cilvēces vēsturē. Veselības un intelekta gēni evolūcijas gaitā tika pārmantoti no paaudzes uz paaudzi. Jau Platons valdniekiem rekomendēja sekot, lai laulības notiktu tikai starp cienījamākajiem pāriem. Taču situācija sāka mainīties reizē ar medicīnas attīstību un dzīves līmeņa uzlabošanos, kā arī higiēnas ieviešanu. Ne velti ir sastopams asprātīgs viedoklis, ka ziepju lietošana izmainīja cilvēku evolūciju. Tā, piemēram, vēstures grāmatās var izlasīt, ka tikai 1777.gadā Parīzē aizliedza „šmucspaini” izliet pa logu vai durvīm uz ielas. Personiskās higiēnas ieviešanā lieli nopelni bija kurtizānēm, kurām apnika smirdošie vīrieši ar karali Ludvigu XIV priekšgalā. Kurtizānes pašas cītīgi mazgājās un lika to darīt arī saviem klientiem. Frančiem kabatas lakatiņi vēl XIX gs. izraisīja alerģiju. Franči boikotēja Šekspīra slavenās lugas uzvedumus, jo Desdemona lieto kabatas lakatiņu.

Mūsdienu ģenētikas sasniegumi paver plašas iespējas identificēt cilvēka ģenus, kuri ir atbildīgi par nenormālībām cilvēka organismā – iedzimtām slimībām, prāta nepietiekamu attīstību, skeleta deformācijām u.c. Ģenētika ir noskaidrojusi visu cilvēku genofonda pārsteidzošu sakritību. Ģenētika ir noskaidrojusi arī to, ka 99 % no cilvēka ģēniem ir kopīgi ar šimpanzes ģēniem. Pateicoties zinātnes atklājumiem, tagad labi ir zināms par rasu ģenētiskajām atšķirībām. Ģenētiskās atšķirības var konstatēt arī vienas tautas pārstāvjiem. Tātad elementāri var sacīt – cilvēki nav ģenētiski vienādi, starp cilvēkiem pastāv būtiskas ģenētiskās atšķirības.

Ģenētiskās atšķirības starp rasēm un vienas tautas pārstāvjiem ir zinātnisks, bet nevis morāles jautājums. Diemžēl vācu fašisti ar Hitleru priekšgalā ar savu pseidozinātnisko rasu teoriju tā iebiedēja cilvēkus, ka jebkurā sarunā par rases jautājumiem cilvēki tūlīt ieņem ne tikai atturīgu un

rezervētu pozīciju, bet nekavējoties saskata šovinismu un rasismu. Šodien cilvēki nespēj saprast, ka rasu atšķirību pētniecība nenoved pie rases iznīcināšanas.

Eigēnikas, ģenētikas, cilvēku genofonda evolūcijas masu izpratnē noteiktu ieguldījumu planetārā mērogā ir devusi amerikāņu profesora Džona Gleda (*John Glad*) populārzinātniskā grāmata „Cilvēka evolūcijas nākotne: eigēnika 21.gadsimtā”/11/. Tā ir pārtulkota un izdota daudzās valodās. Tajā skaitā arī krievu valodā. Par grāmatas saturu Internetā notiek aktīva diskusija, kā arī tā ir rosinājusi daudzus intelektuāļus izteikt savu viedokli par attiecīgajiem jautājumiem.

Grāmatas plašajā ievadā autors apskata 12 tēzes jeb faktiski mītus, kurus mūsdienu sabiedrība ir formulējusi un visiem uzspiedusi kā idejiskās dogmas. Saprotams, šie mīti diktē Rietumu politikorektuma normas un tajā skaitā neļauj atklāti runāt par šodienas cilvēku iracionālisma avotiem.

1. Mēs atzīstam, ka dzīvnieki var būtiski izmainīties dažu paaudžu laikā. Taču mēs to neattiecinām uz cilvēkiem, kuri tūkstošiem paaudžu laikā it kā nav nemaz mainījušies.

2. Intelektuāļi atzīst, ka mēs esam evolūcijas produkts. Taču intelektuāļi atzīst arī to, ka cilvēks ir vienīgā būtne, kas vairs nav pakļauts evolūcijai.

3. Tiek atzīts, ka tādi faktori kā cilvēka spējas un izveicība neietekmē sociālo šķiru veidošanos. Tiek atzīts, ka šķiras veidojas nejaušības rezultātā vai mantošanas privilēģiju formā. Publiski tiek noliegta iedzimta intelektuālā koeficienta (*IQ*) atšķirības dažādās sociālajās šķirās.

4. Mēs esam radījuši intelekta akadēmiskās testēšanas industriju, taču iegūtajiem rezultātiem nepievēršam nekādu vērību un neizdarām nekādus secinājumus.

5. No paaudzes uz paaudzi ģimenes kļūst mazākas. Intelektuāli apdāvināti cilvēki visbiežāk neatstāj pēcnācējus. Taču mēs miermīlīgi ar to samierināties.

6. Mēs steidzamies atbrīvoties no dabiskās atlases ar medicīnas palīdzību un esam stingri pārliecināti, ka uz nākamajām paaudzēm dabiskās atlases mākslīgā deformēšana neatsaucās.

7. Saspringti nodoties cilvēka genoma izziņai, mēs tajā pašā laikā turpinām vadīties no morāles normām, kas ir vērstas pret zinātniski izskaidrojamu uzvedību.

8. Cilvēki nevar iztikt bez vairošanās, taču šis process joprojām ir apvīts ar daudziem aizspriedumiem un aizliegumiem.

9. Mēs esam radījuši kastu sabiedrību, kuras privilēģētākās kastas kooptē talantus no mazāk privilēģētām kastām. Eksploatējot šos talantus, mēs tajā pašā laikā demagoģiski propagandējam vienlīdzīgas iespējas visiem cilvēkiem.

10. Mēs izliekamies neredzam, ka mūsu sugu var nemaldīgi uzskatīt par patoloģisku. Aizmirstot par dabas resursu ierobežotību, mēs esam vērsuši pret sevi un citām dzīvām būtnēm ekoloģisko postījumu šausmīgās sekas.

11. Mēs radījām nestabilu ekonomiku, kas balstās uz resursu izsmelšanu un tiecamies vēl pēc

lielākiem patērēšanas apjomiem. Šo nesaprātīgo procesu mēs esam pasludinājuši par savas dzīves galveno mērķi.

12. Mēs deklarējam vārda brīvību un tajā pašā laikā naidīgi izskaužam jebkuru alternatīvo uzskatu par cilvēka ģenētiku, ja tas nav izdevīgi kādai sabiedrības daļai.

Dž.Gleda grāmatā ir runa par draudošo katastrofu, kas agrāk vai vēlāk sagaida Rietumu sociumu, kura pārstāvju intelektuālais potenciāls strauji samazinās. Kā raksta autors, visiem ir skaidrs, ka panākumi mācībās un darbā nav iespējami bez noteiktām intelektuālajām spējām. Ne visiem tas ir sastopams un tāpēc ne visi var, piemēram, sekmīgi mācīties. ASV vidusskola ir visiem pieejama, taču 35% no amerikāņu jauniešiem nav spējīgi mācīties līdz 8.klasei. ASV ir konstatēts, ka no tām sievietēm, kuras tiecas iegūt pēc iespējas augstāku izglītību, 20% atsakās no bērnu dzemdēšanas. Bieži tas notiek finansiālo apsvērumu rezultātā. Turpretī tās jaunās sievietes, kuras nemācās, dzemdē bērnus, jo saņem valsts pabalstu – jo vairāk bērnu, jo lielāks pabalsts. Tāpēc divdesmitgadīgajām mazizglītotajām sievietēm ir par 50% vairāk bērnu nekā augsti izglītotajām sievietēm 30 gadu vecumā, kad parasti viņām piedzimst pirmais bērns. Jo mazāks sievietes intelektuālais koeficients, jo ātrāk viņa sāk dzemdēt bērnus. Tāpēc var secināt, ka augsta intelekta nesēju gēnu koncentrācija samazinās, bet zema intelekta nesēju gēnu koncentrācija pieaug. ASV vienai trešajai daļai no 40 gadu vecām sievietēm ar labu izglītību un ienākumiem nav un acīmredzot arī nekad nebūs bērnu.

Statistika par abortiem arī neiepriecina. Divdesmitgadīgas sievietes ar vidusskolas atestātu abortu izdara 10 reizes biežāk nekā sievietes, kura skolu pameta pirms 8.klases. Jo augstāka izglītība, jo lielāka alga, jo biežāk izdara abortu. Kā norāda Dž.Gleds, ASV sociālā politika faktiski ir absurda: neviens nedomā par to, ka slepkavām, bandītiem, izvarotājiem, narkomāniem, hroniskiem alkoholiķiem nedrīkst atļaut vairoties. Jau senajā Grieķijā zināja par iedzimtu tieksmi uz noziedzību un asociālu uzvedību.

Secinājums ir bēdīgs: **mūsdienu pasaulē nepārtraukti samazinās augsta intelektuālā koeficienta pārstāvju skaits**. Citiem vārdiem sakot, sociums kļūst arvien dumjāks. Amerikāņu profesors domā, ka šodien pasaulē vairs nav tāda līmeņa cilvēki kā Mečņikovs, Verdi, Lists, Čaikovskis, Tolstojs, Dikenss, Dostojevskis. Arī kari iznīcina labākos, jo vecus, slimus un debīlus neņem dienēt armijā. Izglītības saturs visbiežāk tiek pieskaņots visvājākajiem. Tāda pieeja valda ne tikai ASV, bet arī daudzās citās zemēs. Valsts likteni vēlēšanās praktiski izlemj analfabēti, pusizglītotie, cilvēki ar zemu intelektuālo potenciālu. ASV migrantu intelektuālais koeficients ir 1/3 zemāks nekā vidējais līmenis valstī. Tas pats būs arī viņu pēcnācējiem.

Genofonda **debilizācija, idiotizācija, kretinizācija** mūsdienās ir acīmredzama. Sabiedrība, kurā ir stabils vidējais intelektuālais koeficients, bet nav intelektuālie līderi un gudri cilvēki, ir nolemta pelēcīgai eksistencei, - tā ir garīgi nabadzīga un garīgi nīkuļojoša sabiedrība.

Mūsdienu medicīnas līmenis ir likvidējis dabisko atlasī, kad neizdzīvo vājākie. No ASV dzimušajiem 98% nodzīvo līdz 25 gadu vecumam. Tas ir ļoti bīstami, jo tiek medicīniski nodrošinātas dažādu slimību saglabāšanās genofondā, jo 98% no 25 gadu vecajiem jauniešiem ir arī bērni - slimiem cilvēkiem var būt bērni. Mūsdienu medicīna glābj debīlus, kuri agrāk neizdzīvotu, un debīliem šodien var būt bērni. Viņus aizsargā „cilvēktiesības”, „liberālisms”, „politkorektums”.

Kā brīdina Dž.Gleds, drīz puse no sociuma būs debīla – idioti vai labākajā gadījumā intelektuāli atpalikuši cilvēki.

Autors piemēra atsaucās uz satraucošo stāvokli ASV ebreju sabiedrībā. Ebreji incesta rezultātā degradējās. Ebreju ortodoksālajās aprindās radniecīgi tuvu cilvēku laulību rezultātā 10% bērnu piedzimst ar smagiem iedzimtiem defektiem, kas neļauj viņiem normāli dzīvot. Vairums no viņiem ir debīli, kurus uztur valsts. Ebreju ortodoksālajās ģimenēs bērnu skaits netiek ierobežots. Daudzās ģimenēs ir 8 un vairāk bērnu. Puse no viņiem parasti ir debīli.

Kā skaidro Dž.Gleds, pēc II Pasaules kara gan kapitālisma, gan sociālisma zemēm bija viens mērķis – materiālās labklājības veicināšana. Tātad velme uzlabot cilvēku materiālo labklājību, tādā veidā padarīt viņus laimīgus, jo laimi var nodrošināt tikai materiālā labklājība. Citu ideoloģisko mērķu nebija ne vieniem, ne otriem. Eiropiešu civilizācijas trendi principā bija tipoloģiski identiski, neskatoties uz atšķirīgo politisko „iepakojumu”.

Arī demogrāfiskā virzība bija identiska. Gan kapitālisma, gan sociālisma zemēs strauji samazinājās dzimstība, jo fertilitātes koeficients noslīdēja zem optimālā 2,1 un tuvojās 1, 1 – 1,2. Dinamiska populācijas politika valsts mērogā pašlaik tiek atklāti propagandēta un materiāli atbalstīta tikai Krievijā. Rietumeiropā nav pieņemts aicināt dzemdēt vairāk bērnus, bez kā pārvarēt demogrāfisko kolapsu nav iespējams.

T.s. tradicionālajās sabiedrībās bērni ir vecāku vienīgais sociālais atbalsts un vecākiem sniedz ekonomisko labumu. Jo vairāk bērnu, jo izdevīgāk vecākiem. Mūsdienu sabiedrībā ir pretēji. Bērni ir kļuvuši par ekonomisko slogu, jo traucē vecākiem palielināt patērēšanu un dzīves baudīšanu, kas ir viņu dzīves mērķis. Lai ietaupītu līdzekļus, izdevīgāk ir dzemdēt mazāk bērnu un galu galā bērnu dzemdēšanu novedot līdz minimumam.

Savukārt pēc I Pasaules kara depresija eiropiešu apziņā marginalizēja šķiru privilēģiju un koloniāli impērisku privilēģiju izjūtu. Rietumos strauji nostiprinājās **egalitārisma psiholoģija** – utopisks pieņēmums par visu cilvēku vienlīdzīguma nepieciešamību un iespējamību. Tas atspoguļojās arī filosofijā un zinātnē. Rietumos ieviesās unificēta ideoloģija. Tas pats notika arī sociālisma zemēs, kur tāpat praktiski dominēja egalitārisma ideoloģija, kaut gan tai bija cita terminoloģija.

Rietumos kultūras antropoloģija (tieši vai netieši) pievērsās egalitārisma pamatojumam. Tika nepārtraukti skaidrots, ka cilvēku prāts viens no otra maz atšķiras un visi cilvēki saskaņā ar viņu iedzimtajām īpašībām ir vienādi. Cilvēku atšķirības nosaka tikai ārējā vide, izglītība, audzināšana. Citu faktoru nav. Lai visi cilvēki vienādā mērā kļūtu laimīgi, nepieciešams uzlabot dzīves apstākļus – ārējo vidi.

XX gs. beigās evolūcijas teorija netika aizliegta, taču sabiedrībai centās ieskaidrot, ka tā neattiecas uz cilvēku nākotni. Evolūcijas teorija attiecas uz visām dzīvojam radībām, izņemot cilvēkus.

Interesanti vērojama viena paranormāla situācija: jo zinātne labāk izprata ģenētikas nozīmi (tātad to, ka starp cilvēkiem pastāv ģenētiskās atšķirības), jo sabiedriskā doma naidīgāk izturējās pret

ģenētikas jaunajām zināšanām un eigēniku, visbiežāk izvēloties noklusēšanas stratēģiju un taktiku.

Šajā sakarā noteikti nākas atcerēties vienu bēdīgi slavenu notikumu. Tas risinājās pēc Dž.Gleda grāmatas izdošanas. 2007.gada oktobrī ASV no darba atbrīvoja Nobela prēmijas laureātu, DNK struktūras atklājēju, planetārā zinātniskā projekta „Cilvēka genoms” ilggadējo vadītāju profesoru Džeimsu Watsonu. Tas notika pēc publikācijas, kuras autore atstāstīja zinātnieka viedokli par nēģeru intelektuālā potenciāla specifiku. Pēc raksta presē ar vienu no izcilākajiem zinātniekiem cilvēces vēsturē Rietumu politikorektuma fani izrēķinājās apmēram divu nedēļu laikā, - profesors publiski atvainojās par saviem izteikumiem; pie tam tā nebija intervija, bet zinātnieka teiktā atreferējums, kas, protams, varēja precīzi nesakrist ar reāli formulēto viedokli, bet to neviens neņēma vērā. Profesoru vispirms atstādināja no amata uz zināmu laiku, bet apmēram 17.dienā pēc liktenīgās publikācijas aicināja uzrakstīt atlūgumu.

Neviens negribēja ņemt vērā to, ka zinātne jau sen ir statistiski pierādījusi atšķirību pastāvēšanu starp rasēm. Atšķirības nosaka ne tikai kultūras, ģeogrāfiskie un klimatiskie faktori, bet arī ģenētiskie faktori. 2007.gada oktobrī politikorektuma trakošanas laikā absurdaķais bija tas, ka tajās dienās iznāca žurnāla „Nature” kārtējais numurs, kurā bija publicēts plašs pētījums par atšķirībām starp rasēm. Pret šo rakstu, protams, neviens politikorektuma maniaks nevērsās. Faktiski ASV sabiedrībā ir labi zināms, ka nēģeru vidējais *IQ* ir zemāks nekā vidējais *IQ* „baltajiem” cilvēkiem. Zinātniskie dati, protams, neliecina, ka nēģeri ir muļķāki par „baltajiem”. Zinātniskie dati liecina, ka daži nēģeri var būt muļķāki par dažiem „baltajiem”. Statistiski „vidējais *IQ*” ir zinātniska abstrakcija, jo reālajā ikdienā mums nav ne „statistiski vidējais nēģeris”, ne „statistiski vidējais „baltais””. Arī tas ir saprotams ASV sabiedrībā.

Dž.Gleds raksta par **ģenētisko stratifikāciju**, kā viņš apzīmē intelektuāli viendabīgo grupu konsolidāciju relatīvi norobežotās subkultūrās. Ģenētiskās stratifikācijas process ir uzskatāmi redzams šodienas sabiedrībā. Gudrākajiem pie tam tiek arī vara un bagātība. Viņu cinisms pret pārējiem vērsas plašumā. Zemākās intelektuālās grupas ir darbaspēks: jo tās primitīvākas, jo labāk. 2000.gada pētījumi parādīja, ka ASV 55% no cilvēkiem ar pamatizglītību un maziem ienākumiem (20 000 \$ gadā) nevar nosaukt nevienu prezidenta kandidātu. Viņi politikā neko nezina un arī negrib zināt. Priekš varas un bagātības grupām faktiski vienīgā problēma ir darba nodrošināšana un bezdarba līmeņa samazināšana. Varas un bagātības grupas pašas sevi uztur. Sociālās programmas neattiecas uz intelektuāli augstākajām grupām.

2010.g. augusts

1/ Skat.: Россман В. После философии: Кожев, „конец истории» и русская мысль.- Неприконовенный запас, 1999, № 5.

2/ Skat.: Николаева 3. Facebook тренирует память, а Twitter отупляет.

www.webplanet.ru/news/research/2009/09/08/fcbk_vs_twtr.html.

3/ Skat.: A Global Ethic: The Deklaration or the Parlament of the Word`s Religions. New York, Conntinuum, 1995. www.anthropology.ru/ru/texts/documents/weltethos.html.

4/ Skat.: Зальцман Л. На пути к нравственной цивилизации. www.sr.fondedin.ru/new/admin/print.php?id=1138360761.

5/ Skat.: Кутелева А. Антикризисная стратегия Китая. www.kreml.org.

6/ Skat.: Ринген С. Демократия: куда теперь? – Логос, 2004, № 2; www.magazines.russ.ru/logos/2004/2/rin3.html.

7/ Skat.: Мухаметов Р. Гора снова родила мышь. www.russ.ru; Сватенков П. Малый совнарком и группа статистов. www.russ.ru.

8/ Skat.: www.reuters.com/article/idUSTRE65R5VB20100628.

9/ Skat.: Лурье С. Джордж Буш и призрак Четвертого Рима. www.russ.ru.

10/ Skat.: Штюмер М. Европа глуха к российским инициативам. www.russ.ru.

11/ Skat.: Glad J. Future Human Evolution: Eugenics in the Twenty-First Century. Schuylkill Haven, PA, Hermitage Publishers, 2006.